

UNIVERSITATEA “NICOLAE TITULESCU” DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

ȘCOALA DOCTORALĂ

Specializarea: Dreptul Uniunii Europene

TEZĂ DE DOCTORAT

**DELIMITAREA COMPETENȚELOR ÎN DOMENIUL
ACȚIUNII EXTERNE A UNIUNII EUROPENE**

- rezumat -

Conducător de doctorat,

Prof. univ. dr. AUGUSTIN FUEREA

Student- doctorand,

ȘANDOR (FUDULI) ANAMARIA VERONICA

- 2014 -

CUPRINSUL REZUMATULUI

Lista de abrevieri.....	3
Planul tezei de doctorat.....	6
Actualitatea și contextul cercetării.....	11
Importanța și utilitatea demersului științific.....	14
Obiectivele cercetării.....	16
Metodologia folosită.....	18
Structura tezei de doctorat.....	19
Prezentarea generală a tezei de doctorat.....	20
Bibliografia.....	30

LISTA DE ABREVIERI

AG ONU – Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite

Alin. - Alineat

APCE - Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei

Art. - Articol

BCE – Banca Centrală Europeană

CE – Comisia Europeană

CECO - Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului

CEDO – Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale

CEE – Comunitatea Economică Europeană

CEEA / EURATOM - Comunitatea Europeană a Energiei Atomice

CETA – Comprehensive Economic and Trade Agreement/Acordul Economic și Comercial
Comprehensiv

CIJ – Curtea Internațională de Justiție

CISDI - Centrului Internațional pentru Soluționarea Disputelor în domeniul Investițiilor

CJCE – Curtea de Justiție a Comunităților Europene

CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

CODEV – Working Party on Development Cooperation/ Grupul de lucru pentru cooperarea
pentru dezvoltare

CODUN - Working Party on Global Disarmament and Arms Controls/ Grupul de lucru pentru
dezarmare globală și controlul armelor

CoE – Council of Europe/ Consiliul Europei

COELA – Committee for Enlargement/ Comitetul privind Extinderea

COHOM - Human Rights Working Group/Grupul de lucru pentru drepturile omului

COHUM - Council Working Group on Humanitarian Aid/ Grupul de lucru al Consiliului
pentru ajutor umanitar

COJUR - Council Working party on International Public Law/Grupul de lucru al Consiliului
pentru drept internațional public

COLAC – Council Working Group on Latin America and the Caribbean/ Comitetul
Consiliului privind America Latină și Caraibe

CoPS/PSC- Political and Security Committee/Comitetul pentru Politică și Securitate

COREPER – Comitetul Reprezentanților Permanenți

CS ONU – Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite

DDA – Doha Development Agenda/ Agenda de Dezvoltare Doha

DG ENLARG – Directorate General for Enlargement/Directoratul General pentru Extindere din cadrul Comisiei Europene

DG RELEX - Directorate General for External Relations/ Directoratul General pentru relații externe

DG TRADE - Directorate General for Trade/Directoratul General pentru Comerț din cadrul Comisiei Europene

EBA – Everything But Arms/ „Totul mai puțin armele”

ECOWAS - Economic Community of West African States/ Comunitatea Economică a Statelor Vest-Africane

EuropeAid Cooperare pentru dezvoltare - Directoratul General pentru dezvoltare și ajutor umanitar din cadrul Comisiei Europene (include fosta DG Dezvoltare și Biroul de cooperare EuropeAid)

FAO – Food and Agriculture Organization/Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură

FREMP – Committee for Fundamental Rights, Citizens Rights and Free Movement of Persons/ Comitetul pentru Drepturi Fundamentale, Drepturi Cetățenești și Libera Circulație a Persoanelor

GATT - General Agreement on Tariffs and Trade / Acordul General pentru Tarife și Comerț

ÎRUAEPS – Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate

JOCE - Jurnalul oficial al Comunităților Europene

JOUE - Jurnalul oficial al Uniunii Europene

MAE – Ministerul Afacerilor Externe

MTI – Ministerul Transporturilor și Infrastructurii

NATO – North Atlantic Treaty Organisation/Organizația Tratatului Atlanticului de Nord

OACI – Organizația pentru Aviația Civilă Internațională

OCDE - Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică

OCEMN - Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră

OIM – Organizația Internațională a Muncii

OIV – Organizația Internațională a Viei și Vinului

OMC – Organizația Mondială a Comerțului

OMI – Organizația Maritimă Internațională

OMPI - Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale

OMS - Organizația Mondială a Sănătății

OMV - Organizația Mondiale a Vămirilor

ONU – Organizația Națiunilor Unite

op. cit. - opera citată

p. - pagină

par. – paragraf

PCC – Politica Comercială Comună

PCSA - Politica Comună de Securitate și Apărare

PE - Parlamentul European

PESC - Politica Externă și de Securitate Comună

REIO – Regional Economic Integration Organizations/ Organizații regionale, economice de integrare

SEAE - Serviciului European de Acțiune Externă

SEE - Spațiul Economic European

SGP- Sistemul Generalizat de Preferințe

TCE - Tratatul de instituire a Comunității Europene

TCECO - Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului

TCEE - Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene

TCEEA - Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice

TFUE – Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene

TL – Tratatul de la Lisabona

TPI - Tribunalul de Prima Instanță

TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership/Acordul Transatlantic de Comerț și Investiții negociat de Uniunea Europeană cu Statele Unite ale Americii

TUE – Tratatul privind Uniunea Europeană

UE - Uniunea Europeană

UEO – Uniunea Europei Occidentale

UNCITRAL - United Nations Commission on International Trade Law/ Comisia Națiunilor Unite pentru Dreptul Comerțului Internațional/

UNCLOS - United Nations Convention on the Law of the Sea/ Convenția Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării

UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development/ Conferința Organizației Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare

UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees/ Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați

PLANUL TEZEI DE DOCTORAT

CAPITOLUL I – IZVOARELE DE DREPT ÎN DOMENIUL COMPETENȚELOR EXTERNE ALE UNIUNII EUROPENE

Secțiunea I - Dreptul internațional clasic

Secțiunea a II-a - Izvoarele clasice de drept al Uniunii Europene în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene

- 1. Izvoarele de drept primar al Uniunii Europene în domeniul acțiunii externe**
- 2. Acordurile internaționale la care Uniunea Europeană este parte**
- 3. Dreptul derivat al Uniunii Europene**
- 4. Contribuția Curții de Justiție de la Luxemburg cu privire la întinderea și delimitarea competențelor în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene**

Secțiunea a III-a - Raportul dintre normele de drept al statelor membre și izvoarele de drept din domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene

Secțiunea a IV-a Concluzii

CAPITOLUL II – REPARTIZAREA INSTITUȚIONALĂ A ATRIBUȚILOR ÎN DOMENIUL ACȚIUNII EXTERNE A UNIUNII EUROPENE

Secțiunea I - Funcțiile Parlamentului European în cadrul acțiunilor Uniunii Europene în plan extern

Secțiunea a II-a – Atribuțiile Consiliului European și ale Președintelui Consiliului European în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene

Secțiunea a III-a – Atribuțiile Consiliului în domeniul acțiunii externe

Secțiunea a IV-a – Atribuțiile Comisiei Europene în domeniul acțiunii externe

Secțiunea a V-a – Entități cu atribuții în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene: Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate și Serviciul European de Acțiune Externă

- 1. Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate**
- 2. Serviciul European de Acțiune Externă**

Secțiunea a VI-a – Rolul Curții de Justiție în fundamentarea acțiunii externe a Uniunii Europene

Secțiunea a VII-a Concluzii

CAPITOLUL III - STATUTUL ȘI SPECIFICITATEA UNIUNII EUROPENE DIN PUNCTUL DE VEDERE AL DREPTULUI INTERNAȚIONAL: PROBLEMA PERSONALITĂȚII JURIDICE

Secțiunea I - Capacitatea juridică a Uniunii Europene în plan extern, anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona

- 1. Prevederile dreptului primar al Uniunii Europene referitoare la capacitatea acesteia de a intra în raporturi de drept internațional**
- 2. Analiza Uniunii Europene din perspectiva teoriilor de drept internațional referitoare la organizațiile internaționale**
- 3. Uniunea Europeană din punctul de vedere al subiectelor de drept internațional, anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona**

Secțiunea a II-a - Personalitatea Uniunii Europene după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona

- 1. Îndeplinirea de către Uniunea Europeană a condițiilor specifice unui subiect de drept internațional**
- 2. Elementele de progres înregistrate în consolidarea tipologiei Uniunii Europene ca subiect de drept internațional**

Secțiunea a III-a - Concluzii

CAPITOLUL IV – CATEGORIILE ȘI DOMENIILE DE COMPETENȚĂ ALE UNIUNII EUROPENE ÎN PLANUL ACȚIUNII EXTERNE

Secțiunea I – Categoriile și domeniile de competență ale Uniunii Europene

- 1. Competențele exclusive**
- 2. Competențele neexclusive**

Secțiunea a II-a – Politica comercială comună

- 1. Cadrul juridic anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona**
- 2. Modificările aduse în materia politicii comerciale comune prin Tratatul de la Lisabona**
- 3. Delimitarea interinstituțională a competențelor în domeniul aplicării politicii comerciale comune**
- 4. Delimitarea competențelor Uniunii Europene de cele ale statelor membre în domeniul politicii comerciale comune**
- 5. Delimitarea competențelor în domeniul politicii comerciale comune de alte politici ale Uniunii Europene**

Secțiunea a III-a - Cooperarea cu țările terțe și ajutorul umanitar

- 1. Cooperarea cu țările terțe și ajutorul umanitar – specificitatea domeniului**
- 2. Cooperarea cu țările terțe și ajutorul umanitar – delimitarea de alte politici ale Uniunii Europene**

Secțiunea a IV-a - Politica externă și de securitate comună

- 1. Politica externă și de securitate comună în raport cu celelalte categorii de competențe ale Uniunii Europene**
- 2. Politica comună de securitate și apărare – componentă a politicii externe și de securitate comună**

Secțiunea a V-a - Concluzii

CAPITOLUL V – PRACTICA UNIUNII EUROPENE ÎN DOMENIUL ACORDURILOR INTERNAȚIONALE

Secțiunea I - Aspecte de ordin general privind dreptul tratatelor

Secțiunea a II-a - Capacitatea Uniunii Europene de a fi parte la acorduri internaționale

- 1. Competențele Uniunii Europene de a încheia acorduri internaționale**
- 2. Etapele procedurale parcurse în domeniul încheierii acordurilor internaționale de către Uniunea Europeană**

Secțiunea a III-a - Interpretarea și aplicarea acordurilor încheiate de către Uniunea Europeană - ierarhia normelor

- 1. Raportul dintre dreptul primar al Uniunii și dreptul internațional**
- 2. Raportul dintre dreptul derivat al Uniunii Europene și dreptul internațional**
- 3. Raportul dintre acordurile încheiate de statele membre înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de instituire a Comunității Economice Europene sau înainte de aderarea la Uniunea Europeană, pe de o parte, și dreptul Uniunii Europene, pe de altă parte**
- 4. Locul dreptului cutumiar internațional în ordinea juridică a Uniunii Europene**
- 5. Rezervele Uniunii Europene la acordurile internaționale la care este parte**
- 6. Suspendarea acordurilor internaționale la care Uniunea Europeană este parte**

Secțiunea a IV- a - Concluzii

CAPITOLUL VI - CONDIȚIILE ȘI CAPACITATEA UNIUNII EUROPENE DE A PARTICIPA LA ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE

Secțiunea I - Temeiul juridic al participării Uniunii Europene la organizațiile internaționale

Secțiunea a II-a - Exprimarea consimțământului în vederea participării Uniunii Europene la organizațiile internaționale

Secțiunea a III-a - Statutul Uniunii Europene în cadrul organizațiilor internaționale

- 1. Statutul de membru cu drepturi depline**
- 2. Statutul de observator**
- 3. Absența statutului de membru**

Secțiunea a IV-a – Elementele specifice privind aplicarea principiului cooperării loiale

Secțiunea a V-a - Concluzii

CAPITOLUL VII – COMPETENȚELE STATELOR MEMBRE ÎN DOMENIUL ACȚIUNII EXTERNE A UNIUNII EUROPENE – LIMITE ȘI PERSPECTIVE

Secțiunea I - Cadrul juridic relevant în materia autonomiei statelor membre cu privire la relațiile internaționale

- 1. Prevederile de drept primar al Uniunii Europene în domeniul acțiunii externe a statelor membre**
- 2. Normele interne ale statelor membre**

Secțiunea a II-a – Competențele statelor membre ale Uniunii Europene de a încheia acorduri internaționale

- 1. Raportul dintre acquis-ul Uniunii Europene și cadrul juridic bilateral al statelor membre**
- 2. Conformarea cadrului juridic bilateral al statelor candidate cu acquis-ul Uniunii Europene**
- 3. Îndeplinirea obligațiilor derivând din acordurile mixte**

Secțiunea a III-a – Limitele participării statelor membre ale Uniunii Europene la organizațiile internaționale

- 1. Statele membre ale Uniunii Europene în cadrul Organizației Națiunilor Unite**
- 2. Statele membre ale Uniunii Europene în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului**
- 3. Statele membre ale Uniunii Europene în cadrul Consiliului Europei**

Secțiunea a IV-a - Concluzii

CONCLUZII ȘI PROPUNERI DE LEGE FERENDA

ACTUALITATEA ȘI CONTEXTUL CERCETĂRII

Tratatul de la Lisabona, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009, modifică tratatele fundamentale ale Uniunii Europene în urma celui mai dificil proces de negociere pe care l-a întâlnit parcursul evolutiv al Comunităților Europene și al Uniunii Europene,¹ aducând amendamente substanțiale domeniilor de competență și instrumentelor de exercitare a acestora. Între toate amendamentele, domeniul acțiunii externe reprezintă elementul central al reformelor instituțional-decizionale aduse Uniunii Europene prin Tratatul de la Lisabona, fapt care este în măsură să clarifice o multitudine de coordonate ale prezenței Uniunii Europene în context internațional, lăsând, totodată, loc inovațiilor și adaptărilor ulterioare.

Acțiunea externă a Uniunii este caracterizată de omniprezența nivelului european și al celui național în planificarea și realizarea măsurilor externe în plan bilateral sau multilateral. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona și a prevederilor privind domeniile și categoriile de competențe ale Uniunii Europene, problema delimitării acestora între cele două niveluri pare, la prima vedere, destul de ușor de dezvoltat prin aplicarea logicii principiului atribuirii consacrat de tratatele UE. Istoria Uniunii Europene este în măsură să demonstreze că o astfel de abordare nu poate fi decât simplistă dat fiind faptul că Uniunea, ca entitate, este în continuă evoluție și proces de adaptare la noile realități și probleme mondiale care necesită coeziunea actorilor, acțiunea lor imediată și coordonarea în cele mai neașteptate domenii. Mai mult, expectativele față de capacitatea de acțiune a Uniunii Europene sunt direct proporționale cu profilul creat prin intermediul puterii sale economice. Iată, un prim factor de presiune asupra catalogului relativ clar de competențe, propus de Lisabona.

De asemenea, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a înțeles și a achiesat la această realitate, reacționând constructiv prin recunoașterea competențelor Uniunii în domenii noi. În acest sens, Curtea a argumentat faptul că acțiunea unitară a Comunității Europene în plan extern ar fi fost necesară în vederea atingerii obiectivelor sale la nivel intern.²

Din acest motiv, nu putem să acceptăm că problema delimitării competențelor și-a găsit rezolvarea în mod complet prin instituirea unui catalog de competențe precum cel oferit de Tratatul de la Lisabona. De altfel, „un nou caz ERTA” ar trebui reinventat de Curtea de la Luxemburg, ar spune unii autori care consideră că, odată codificate competențele, în fapt, au

¹ **Berman, Paul**, *“From Laeken to Lisbon: The Origins and Negotiation of the Lisbon Treaty”*, în Biondi Andrea, Eeckhout, Piet, și Ripley, Stefanie, *“EU Law After Lisbon”*, Oxford University Press, 2012, p. 4.

² Hotărârea CJCE din 31 martie 1971, Comisia Comunităților Europene v. Consiliului Comunității Europene - Acordul European privind transporturile rutiere, Cazul 22-70 (ERTA).

fost puse noi limite libertății de a acționa prin simplul fapt că „acest catalog static de competențe”³ nu permite dezvoltări practice, ulterioare.

În contextul generat de actuala criză financiară globală care ar putea aduce noi determinanți în domeniul politicii economice și monetare, cu reminiscențe inclusiv pe planul extern al Uniunii Europene, nevoia reformării unor organizații internaționale având caracter universal (cazul Organizației Națiunilor Unite) în care și Uniunea Europeană, deși nu este membru cu drepturi și obligații depline, își asumă, pe cât posibil, un rol activ, chestiunea încălzirii globale, dificultățile întâmpinate în cadrul rundeii Doha, toate reprezintă probleme mondiale care vor influența modul de dezvoltare și de implementare a paletelor de competențe în domeniul extern al Uniunii.⁴

Așa cum menționam, Tratatul de la Lisabona a adus unele modificări în ceea ce privește profilul și capacitatea juridică externe ale Uniunii Europene, însă, mai mult sau mai puțin intenționat, acesta lasă și câteva chestiuni, în umbra interpretării, pe care ne propunem a le analiza în cadrul prezentei tezei de doctorat. Cu titlu exemplificativ, menționăm situația competențelor partajate unde rămâne problematică preempțiunea Uniunii Europene sau a statelor, statutul încă neclar al politicii externe și de securitate comună care nu este inclusă în niciuna dintre cele trei categorii de competențe menționate de Tratatul de la Lisabona, existând ca un quasi pilon al Uniunii și, nu în ultimul rând, în ce măsură domeniul investițiilor este sau nu, în totalitate, transferat nivelului European?

Ca elemente de noutate, Lisabona aduce o serie de instrumente și entități noi în peisajul exercițiului acțiunii externe a Uniunii: un Serviciu European de Acțiune Externă, un Președinte al Consiliului European, un Înalt Reprezentat al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate și un Parlament European cu rol consolidat în domeniul relațiilor internaționale.

Orizontul de referință în dezvoltarea, dar și în delimitarea competențelor Uniunii cu privire la problemele externe se află sub influența aderării Uniunii la Convenția Europeană pentru protejarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (CEDO), așa cum prevăd art. 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană și art. 59 din Convenția menționată, amendată prin Protocolul 14, temă care supune sistemul instituțional al Uniunii împreună cu

³ **Govaere, Inge**, „*External Competence: What's in a Name? The Difficult Conciliation between Dynamism of the ECJ and Dynamics of European Integration*”, in Demaret, P., Govaere, I. & Hanf, D. (eds.), 30 Years of European Legal Studies at the College of Europe / 30 ans d'études juridiques européennes au Collège d'Europe: Liber Professorum 1973/74 – 2003/04, P.I.E. – Peter Lang – Presses Interuniversitaires Européennes, p. 470.

⁴ **Fuduli, Anamaria**, „*Legal Determinants of the EU External Action After Lisbon*”, CKS 2010, Conferința Internațională Challenges of the Knowledge Society, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București, 2010, disponibil la http://www.univnt.ro/ro/sesiune_stiintifica.html

flexibilitatea statelor membre unei noi provocări, în vederea realizării acestui obiectiv comun de acțiune externă. În urma mandatului acordat Comisiei Europene pe data de 4 iunie 2010, au început negocierile cu Comitetul de Monitorizare a Drepturilor Omului privind elaborarea tratatului de aderare.

La sfârșitul negocierilor, tratatul va fi încheiat de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei și, prin vot unanim, de Consiliu, cu acordul Parlamentului European care va fi informat pe tot parcursul negocierilor. Pentru intrarea în vigoare, tratatul trebuie ratificat de toate cele 47 de state părți la CEDO care includ și cele 28 de state membre ale UE.⁵

Iată, așadar, noi coordonate în domeniul identificării temeiului juridic care va fundamenta acțiunea subiectelor de drept implicate în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene și care pun serioase probleme relativ la delimitarea competențelor atât pe orizontală (între instituțiile Uniunii Europene) - de exemplu între Înalțul Reprezentant și Președintele Uniunii - cât și pe verticală (între Uniunea Europeană și statele membre).

Exercițiul politicii externe în contextul statutului de membru al Uniunii Europene cu o vechime nu prea îndelungată, cum este cazul României, reprezintă, de asemenea, un element ce merită a fi atent analizat. Modul în care a fost adaptat cadrul juridic și cel instituțional în vederea satisfacerii obligațiilor asumate prin Tratatul de aderare și, mai apoi, în vederea îndeplinirii obligațiilor de membru, reprezintă o primă fațetă ce trebuie relevată. De asemenea, rolul activ și contribuția României în cadrul consolidării identității Uniunii Europene la nivel mondial, fără a-și neglija propriile obiective naționale, reprezintă teme de cercetare care au drept obiect instrumentele juridice și diplomatice care trebuie delimitate, dar nu separate de cele ale Uniunii Europene.

⁵ Sursa: Directoratul pentru comunicații al Consiliului Europei, Press release - 545(2010), "European Commission and Council of Europe kick off joint talks on EU's accession to the Convention on Human Rights", disponibil la: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=PR545\(2010\)&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=PR545(2010)&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE), pagină vizitată la data de 24 august 2010.

IMPORTANȚA ȘI UTILITATEA DEMERSULUI ȘTIINȚIFIC

Noutatea elementelor propuse spre analiză relevă existența utilității și a interesului practicienilor, a experților, dar și a studenților preocupați de aspectele juridice ale relațiilor externe ale Uniunii Europene ca organizație internațională în plin proces de defnire și a cărei identitate la nivel internațional nu poate fi (încă) complet separată de cea a fiecărui stat membru.

Interesul cercetărilor cu privire la problema competențelor în domeniul acțiunii externe rezidă nu doar pentru resortisanții Uniunii, ci și pentru cei din afara sa, deoarece partenerii acesteia trebuie să se familiarizeze cu sistemul complex al competențelor și al instrumentelor angrenate în procesul relațiilor Uniunii Europene cu mediul extern.

Pentru România, actualitatea temei face ca investigarea elementelor sale, dublată sub aspectul complexității de reînnoirea contextului juridic, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, să fie de un deosebit interes în vederea programării atente, din punct de vedere juridic, a instrumentelor de politică externă, mai ales că imperativul nedepășirii competențelor păstrate la nivel național se află sub controlul Curții de Justiție a Uniunii Europene prin procedura de infringement.

În consecință, exercițiul delimitării competențelor este impus de factori interni ai Uniunii Europene – respectiv de nevoia de a cunoaște modalitatea de repartizare a acestora între diferite subiecte de drept (state membre sau Uniune) ori instituții ale acestora, astfel încât să poată fi trasate obiectivele și sarcinile fiecăreia dintre ele. În aceeași măsură, factori externi cum ar fi interesul statelor terțe sau condițiile impuse de anumite organizații internaționale constituie argumente suplimentare în motivația aprofundării subiectului de cercetare. În ceea ce privește statele terțe, acestea au dreptul legitim de a cunoaște cu exactitate modalitatea de împărțire a competențelor pe anumite domenii reglementate prin acordurile negociate cu Uniunea și statele membre (acordurile mixte), astfel încât să poată determina și modalitatea de stabilire a răspunderii în cazul încălcării prevederilor acordului de către UE – împreună cu sau separat de statele membre. Jurisprudența⁶ și doctrina⁷ au concluzionat că, în această situație, va fi angajată responsabilitatea comună a UE și a statelor membre chiar dacă ea nu

⁶ Hotărârea CJCE din 2 martie 1994, Parlamentul European împotriva Consiliului, Cauza C-316/91, (European Development Fund, par. 69).

⁷ **Eeckhout Piet**, *Mixed external action and membership of international organisations*, în “EU External Relations Law”, second edition, Oxford EU Law Library, 2011, p.262 – autorul face trimitere și la interpretările altor reprezentanți ai doctrinei de specialitate.

corespunde modalității de împărțire a competențelor între cele două niveluri sau cu proporțiile de acordare a tratamentului ce atrage asumarea răspunderii.⁸

Nu în ultimul rând, din motive de transparență, dar și de certitudine juridică a actelor pe care le adoptă, organizațiile/ convențiile internaționale solicită sau impun organizațiilor regionale pe care le au ca membre/părți, prezentarea unor declarații de competență. Astfel, în cazul Convenției Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării (UNCLOS⁹) și a Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO),¹⁰ a fost necesară depunerea de către Comunitatea Europeană a unei astfel de declarații. Dezvoltarea continuă a competențelor va impune multiplicarea contactelor Uniunii cu alte subiecte de drept internațional, rezultând necesitatea reluării analizei contextuale a capacității juridice și a mijloacelor disponibile, astfel încât actele Uniunii să fie legitime și să își atingă obiectivele. În acest context, utilitatea aprofundării mijloacelor de delimitare a competențelor Uniunii în plan extern apare, iarăși, evidentă.

În această ordine de idei, estimăm că prezenta teză, prin actualitatea demersului, tematica și obiectivele propuse, este în măsură să aducă valoare adăugată cadrului analitic existent prin contribuțiile privind aplicarea la nivel practic a cadrului juridic din domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene, identificarea elementelor care s-au confruntat cu dificultăți de implementare și propunerile de lege ferenda formulate.

⁸ **Ibidem**, p. 263.

⁹ Originea acronimului are la bază titlul în limba engleză a Convenției, respectiv: United Nations Convention on the Law of the Sea.

¹⁰ **Ibidem**, p. 256.

OBIECTIVELE CERCETĂRII

În cuprinsul prezentei teze, am analizat competențele în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene, sub aspectul delimitării acestora. Apreciem că este necesar să precizăm raporturile de delimitare. Datorită complexității Uniunii Europene, ca entitate singulară în contextul internațional actual, problemele în domeniul raporturilor de drept internațional sunt multiple și pot fi organizate pe diverse paliere: pe cel orizontal, putem vorbi de roluri diferite ale instituțiilor Uniunii Europene sau ale instituțiilor statelor membre, iar în plan vertical remarcăm coexistența statelor membre și a Uniunii Europene, ca subiecte de drept internațional separate. În consecință, imperativul delimitării competențelor între aceste diverse entități, imperativ cărui i se circumscrie tema prezentei teze, este determinat de un altul: cel al coerenței și al unității acțiunii externe a Uniunii Europene, astfel că, fiecare dintre instituțiile implicate sau nivelurile la care se iau deciziile, trebuie să respecte limitele care i-au fost conferite prin tratatele Uniunii Europene, respectiv *domeniul* avut în vedere și *mijloacele* cu care poate interveni.

Totodată, delimitarea vizată se referă la *competențe*. În mod paradoxal, în ciuda repetatelor clarificări privind delimitarea de competențe între statele membre și Uniunea Europeană, practica cel mai des întâlnită în domeniul acțiunii externe – indiferent dacă ne raportăm la acordurile internaționale sau la participarea la organizațiile internaționale - este de natură mixtă, implicând atât nivelul național, cât și cel al Uniunii. Conform concluziilor doctrinei,¹¹ utilizarea preponderentă a “caracterului mixt” în raporturile juridice internaționale, relevă complexitatea procesului de delimitare a competențelor în fiecare domeniu ce face obiectul raportului. Astfel, caracterul mixt poate fi considerat „o pecete a relațiilor externe ale Uniunii Europene”.¹² În acest context, fără a avea pretenția unei abordări exhaustive, lucrarea analizează unele dintre cele mai frecvente situații în care intervine problema delimitării competențelor (*încheierea acordurilor internaționale, participarea la organizațiile internaționale*), aspectele pe care le pune în discuție (*delimitare pe verticală – între Uniune și statele membre sau pe orizontală – între instituții sau între politici ale Uniunii*) și care sunt mijloacele de *asigurare a coerenței și a continuității*: principiul cooperării loiale, cel al unității acțiunii externe sau entități cu atribuții complexe de tipul Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate.

¹¹ **Ibidem**, p. 221

¹² **Ibidem**, p. 212.

În acest sens, constanțele cercetării noastre vor fi reprezentate, mai întâi, de perspectivele orizontale și verticale ale competențelor (așa cum am precizat mai sus), dar și de cele evolutive sau de contextul politic internațional ori european care influențează nu numai forma și substanța acțiunii Uniunii, ci și perspectivele izvoarelor de drept.

Totodată, cercetarea noastră va încadra *planul Uniunii Europene, cu contextul internațional și circumstanțele naționale, ca medii în care acționează și pe care le influențează*, dar care constituie, totodată, sursa propriilor competențe și obiective.

În acest context, *se pune problema necesității de a dezvolta un catalog detaliat al competențelor, precum și a delimitării lor în planurile arătate*. Pentru a concluziona cu privire la aceste elemente, demersul nostru științific va avea în vedere *următoarele obiective*:

- reliefarea modalităților de împărțire și exercitare a competențelor în domeniul extern, între instituțiile și organele Uniunii Europene, dar și raportarea acestora la nivelul instituțional național;
- identificarea, în profunzime, a rațiunilor care au fundamentat dinamica evoluției competențelor în domeniul acțiunii externe, a mijloacelor prin care acestea au fost dobândite (drept primar sau jurisprudență) și identificarea posibilităților de evoluție ulterioară Tratatului de la Lisabona;
- analizarea instrumentelor juridice prin care Uniunea Europeană se manifestă în plan internațional față de state terțe și organizații internaționale și în raport cu diverse fapte juridice având implicații de drept internațional, precum și modalitatea în care se raportează la normele de drept internațional;
- identificarea particularităților Uniunii Europene ca organizație internațională cu unele tendințe și caracteristici federale;
- analiza mijloacelor juridice de exercitare a politicii externe a statelor membre, în special a acelor aspecte aflate la confluența competențelor Uniunii cu cele ale statelor membre, prin raportare la respectarea obligațiilor decurgând din statutul de membru al Uniunii Europene;
- sintetizarea realizărilor cadrului juridic post Lisabona din domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene față de cadrul juridic precedent;
- identificarea posibilităților ulterioare de dezvoltare a normelor existente atât la nivelul Uniunii Europene, cât și la nivel național, în vederea optimizării măsurilor luate în plan extern și a consolidării identității Uniunii și a statelor membre.

METODOLOGIA FOLOSITĂ

În parcursul nostru legat de activitatea de documentare, am folosit și corelat mai multe metode de cercetare specifice domeniului juridic, între acestea un loc important îl ocupă metoda logică, metoda comparativă, metoda istorică, dar și metodele cantitative.

Pentru explicarea rațiunii care a fundamentat dinamica evoluției competențelor în domeniul acțiunii externe, precum și a structurii instituționale, în special, din perspectiva împărțirii competențelor, am utilizat, în paralel, metoda logică și cea istorică. Apreciem că utilizarea conjunctă a acestor metode de cercetare ne poate oferi un set de răspunsuri la problemele identificate la nivelul analizei izvoarelor de drept și al cadrului instituțional relevant pentru acțiunea externă a Uniunii.

Am evaluat performanțele actualului cadru juridic din domeniul acțiunii externe prin intermediul comparației situațiilor anterioare intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona cu evoluțiile ulterioare acestui moment. Compararea conținutului prevederilor aparținând aceluiași domeniu în diferite momente ale evoluției acquis-ului reprezintă una dintre cele mai utilizate metode de cercetare. Cu titlu exemplificativ, am folosit această metodă în determinarea modalității de delimitare a competențelor în domeniile politicii comerciale comune, al politicii externe și de securitate comună, în ipotezele de lucru avute în vedere pentru determinarea tipologiei personalității juridice a Uniunii Europene (prin raportare la personalitatea Comunității Europene), dar și cu privire la evoluția cadrului instituțional destinat acțiunii externe.

Considerăm că metodele cantitative conferă, de asemenea, un plus de valoare sub aspectul utilizării unor instrumente ale acțiunii externe sau al densității jurisprudenței Curții de Justiție, pe probleme de delimitare a competențelor, de exemplu. Totodată, referitor la eforturile statelor membre de conformare a cadrului juridic cu acquis-ul Uniunii Europene, au fost avute în vedere elemente cantitative din perspectivă comparativă.

Cercetarea noastră referitoare la instrumentele juridice folosite la nivel național, în domeniul extern, are la bază metodele logică, istorică și cantitativă. Un astfel de demers ne-a sprijinit în identificarea eventualelor lacune, vulnerabilități, dar și constante sau reușite ale corelării mijloacelor naționale cu cele ale Uniunii în realizarea unei mișcări coerente a întregului și a elementelor constitutive. Aceleași metode ne servesc la descifrarea structurilor și a mijloacelor de cooperare inter și intra-instituțională în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene.

În final, metoda logică ne este de un real folos în sintetizarea rezultatelor cercetării din cadrul fiecăruia dintre capitolele lucrării astfel încât să putem sistematiza și elabora mai multe propuneri de lege ferenda, aprecieri critice particularizate, bazate pe cercetări empirice care să contribuie la îmbunătățirea performanțelor profesionale, constituind, totodată, un sprijin consistent în cercetările și studiile ulterioare care vor fi realizate de specialiștii interesați.

STRUCTURA TEZEI DE DOCTORAT

Lucrarea se intitulează “Delimitarea competențelor în domeniul acțiunii externe a Uniunii Europene” și are următoarea structură:

- *lista de abrevieri;*
- *planul lucrării;*
- *considerațiile introductive* privind actualitatea, contextul, importanța și utilitatea cercetării, mijloacele de cercetare, structura lucrării, ilustrarea lucrărilor de specialitate care au stat la baza conceperii și elaborării tezei, etapele cercetării și delimitările conceptuale;
- *șapte capitole având mai multe secțiuni și subsecțiuni*, fiecare dintre ele încheindu-se cu concluziile specifice tematicii abordate și *un capitol dedicat concluziilor și propunerilor de lege ferenda.*
- *bibliografia și*
- *cuprinsul.*

PREZENTAREA GENERALĂ A TEZEI DE DOCTORAT

Primul capitol marchează debutul analizei prin cercetarea izvoarelor de drept relevante domeniului la care ne-am raportat, respectiv cel al acțiunii externe a Uniunii Europene. Pentru încadrarea în context a acesteia, am trecut în revistă sursele de drept internațional precum cutuma și convențiile internaționale cărora Tratatul Uniunii Europene și jurisprudența Curții de la Luxemburg, le recunosc statutul de izvoare de drept al Uniunii. Putem aminti doar câteva exemple cum ar fi hotărârea în cauza Asociației Transportatorilor Aerieni din America și Alții împotriva Secretarului de Stat pentru Energie și Schimbări Climatice al Regatului Unit al Marii Britanii în care Judecătorul Uniunii a arătat la 21 decembrie 2011 că „Uniunea Europeană trebuie să respecte dreptul internațional în exercițiul competențelor sale” și, astfel, „trebuie să interpretăm legislația Uniunii și să delimităm obiectivele în lumina normelor relevante de drept internațional al mării și dreptul internațional aerian”. Cu privire la dreptul cutumiar internațional, instanța de la Luxemburg a făcut referire, în câteva rânduri, în cadrul jurisprudenței sale, la unele principii ca de exemplu cel al așteptărilor legitime¹³ sau *pacta sunt servanda*,¹⁴ astfel că, acesta poate fi considerat izvor de drept al Uniunii Europene, în special în domeniul acțiunii externe a acesteia, în sensul modalității de interpretare a izvoarelor de drept unional.

În continuare, am procedat la *cercetarea izvoarelor clasice de drept al Uniunii Europene* și a ierarhiei acestora pentru a avea în vedere, pe parcursul evaluării, parametrii care asigură conformitatea unui tip de izvor cu altul. Astfel, aceste izvoare sunt reprezentate de dreptul primar, constituit din tratatele fundamentale și principiile generale ale dreptului Uniunii Europene, acordurile internaționale la care Uniunea Europeană este parte, dreptul derivat și izvoarele complementare (de exemplu, anumite convenții internaționale care completează Tratatul și jurisprudența Curții de Justiție). Între acestea, acordurilor internaționale încheiate de Uniune în limita competențelor atribuite prin tratate și jurisprudenței, le-am acordat o atenție deosebită.

Astfel, cu privire la acordurile internaționale, Tratatul UE le conferă caracter obligatoriu atât pentru instituții, cât și pentru statele membre, însă le plasează sub tratatele fundamentale ca forță juridică, cele dintâi având prioritate. Art. 218 alin. (11) TFUE stabilește

¹³ Hotărârea CFI din 22 ianuarie 1997, Opel Austria GmbH vs, Consiliul Uniunii Europene, Cazul T-115/94.

¹⁴ Hotărârea CJCE din 16 iunie 1998, A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz, Cerere pentru o hotărâre preliminară, Bundesfinanzhof – Germania, Acordul de cooperarea dintre CEE și Iugoslavia, suspendarea concesiunilor comerciale – Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor, clauza - *Rebus sic stantibus* clauze, Cauza C-162/96.

competența Curții de a verifica conformitatea unui acord preconizat cu dispozițiile tratatelor, iar, în ipoteza unui aviz negativ, acordul respectiv poate intra în vigoare doar după modificarea tratatelor. Curtea a dat un aviz¹⁵ cu privire la incompatibilitatea cu prevederile tratatelor fundamentale a Proiectului de acord privind crearea unui Tribunal pentru Brevete Europene și Comunitare.

Se află la același nivel, din punctul de vedere al ierarhiei izvoarelor de drept, atât acordurile încheiate exclusiv de Uniunea Europeană, cât și cele având un caracter mixt, respectiv cele încheiate concomitent de Uniune și statele membre, pe de o parte, și un stat terț sau o organizație internațională, pe de altă parte.

Totodată, apreciem că și acordurile încheiate de statele membre în virtutea autorizării obținute în temeiul Regulamentului (UE) nr. 1219/2012 de stabilire a unor dispoziții tranzitorii pentru acordurile bilaterale de investiții încheiate între state membre și țări terțe („regulamentul grandfathering”), se situează la același nivel în cadrul ierarhiei izvoarelor de drept al Uniunii Europene. Aceasta deoarece, prin intermediul autorizării emise de Comisia Europeană, se realizează o abilitare a statelor membre de a exercita, în plan extern, o competență exclusivă a Uniunii, în concordanță cu prevederile art. 2 TFUE.

Referitor la jurisprudența Curții de la Luxemburg, rolul său în dezvoltarea modalității de aplicare a prevederilor de drept primar din domeniul acțiunii externe, a fost decisiv. Spețe precum ERTA,¹⁶ Kramer¹⁷ și Avizele 1/76,¹⁸ 2/91,¹⁹ 1/94²⁰ sau 2/94²¹ au pus bazele unei revoluții în domeniul acțiunii externe deoarece au introdus și consolidat doctrina paralelismului dintre competențele interne și cele externe, statuând că nu este necesară exercitarea anterioară a competențelor la nivel intern, atâta timp cât exercitarea la nivel extern, este necesară atingerii obiectivelor Uniunii. Aceste interpretări au fost continuate și avansate ulterior cu privire la modalitatea de exercitare a competențelor în plan extern, fiind

¹⁵ Avizul CJUE din 11 martie 2011, privind crearea unui sistem unificat de patentare, Avizul 1/09.

¹⁶ CJCE, Hotărârea din 31 martie 1971, Comisia Comunităților Europene v. Consiliul Comunităților Europene, Acordul European privind transporturile rutiere, Cazul 22-70 (ERTA)

¹⁷ Hotărârea CJCE din 14 iulie 1976, Cornelis Kramer și Alții (cerere preliminară în cauza 6/76, Cauza 6/76 Kramer.

¹⁸ Avizul Curții din data de 26 aprilie 1977, dată cu privire la articolul 228(1) TEEC, 'Proiect de Acord stabilind un fond european pentru navele circulând în apele interioare', Avizul 1/76.

¹⁹ Avizul CJCE din data de 19 martie 1993, cu privire la paragraful 2 al art. 228 (1) TEEC – Convenția nr. 170 a OIM cu privire la siguranța în utilizarea substanțelor chimice la locul de muncă, Avizul 2/91.

²⁰ Avizul CJCE din 15 noiembrie 1994, Competența Comunității de a încheia acorduri internaționale în domeniul serviciilor și al protecției proprietății intelectuale – Art. 228 (6) TEC, Avizul 1/94.

²¹ Avizul CJCE din 28 martie 1996 – Aderarea Comunității la convenția privind protejarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Avizul 2/94.

realizate raportări la dreptul internațional (hotărârea în cauza Kadi²²), delimitări între pilonii Uniunii (speța privind Combaterea armelor de calibru mic și a armelor ușoare²³) sau definite componentele esențiale ale aplicării principiului cooperării loiale în domeniul extern, în special din perspectiva statelor membre (hotărârile Curții în cuzele Moxplant,²⁴ Comisia împotriva Regatului Suediei²⁵ sau Intertanko²⁶). Curtea a omis, în repetate rânduri, să se pronunțe asupra obligațiilor care revin instituțiilor Uniunii conform principiului cooperării loiale, acestea coexistând cu cele ale statelor membre.

Nu în ultimul rând, în contextul competențelor partajate între Uniunea Europeană și statele membre, nu puteam omite legislațiile statelor membre, din ierarhia izvoarelor de drept în domeniul acțiunii externe a Uniunii, precum și acordurile internaționale încheiate cu state terțe sau organizații internaționale care au relevanță în domeniul acțiunii externe a Uniunii prin prisma aplicării principiilor cooperării loiale, al unității și al coerenței acțiunii externe a acesteia.

Cercetarea noastră referitoare la premisele juridice și instituționale în domeniul tezei a continuat cu privire la *repartizarea instituțională a atribuțiilor* în domeniul acțiunii externe a Uniunii. Astfel, *cel de-al doilea capitol* analizează de o manieră complexă panoplia instituțională a Uniunii, prin includerea unei perspective evolutive a normelor ce reglementează competențele instituțiilor și entităților cu atribuții specifice în domeniul extern. Am detaliat, cu precădere, competențele unor entități noi, cu statut “hibrid” precum Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate și Serviciul European de Acțiune Externă. De asemenea, am acordat o atenție deosebită modalității de delimitare a competențelor dintre funcțiile cu rol de leadership în domeniul acțiunii externe a Uniunii – Înalțul Reprezentant, Președintele Consiliului European și Președintele Comisiei sau de departajare a competențelor SEAE de cele ale Comisiei Europene. Nu în ultimul rând, am subliniat rolul mult mai vizibil al Parlamentului European în domeniul acțiunii externe, mai precis al acordurilor internaționale precum cele din domeniul comercial.

²² Hotărârea CJCE din 3 septembrie 2008, P Kadi și Al Barakaat International Foundation împotriva Consiliului și Comisiei, Cauzele reunite C-402/05 P și C-415/05.

²³ Hotărârea CJCE din 20 mai 2008, Comisia Comunităților Europene v. Consiliul Uniunii Europene, Acțiunea în anulare – Art. 47 UE – Politica Externă și de securitate comună – Hotărârea, 2004/833/CFSP – Implementarea Acțiunii Comune 2002/589/CFSP – Combaterea proliferării armelor de calibru mic și a armelor ușoare – Competența Comunității – Politica de cooperare pentru dezvoltare, Cauza C-91/05 (ECOWAS).

²⁴ Hotărârea CJCE din 30 mai 2006, Comisia împotriva Irlandei, Cauza (Moxplant) C-459/03.

²⁵ Hotărârea Marii Camere a CJUE din 20 aprilie 2010 – Comisia Europeană împotriva Regatul Suediei, Cauza C-246/07.

²⁶ Hotărârea CJCE din 8 iunie 2008, Intertanko și alții, Cauza C-308/06.

Al treilea capitol tratează problematica personalității juridice a Uniunii Europene din perspectiva prevederilor de drept primar și cea funcțională, determinând premisele acțiunii în plan extern, condiționată de cadrul de competențe conferit prin tratate Uniunii și de normele de drept internațional. Abordarea noastră are în vedere un demers complex de identificare a contribuției, din punctul de vedere al capacității juridice a Uniunii Europene, a prevederii art. 47 TUE.

Astfel, am analizat caracteristicile Uniunii Europene din perspectiva dreptului internațional, prin mijloace comparative. Mai întâi, comparația a avut în vedere tipul personalității juridice a Uniunii anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona și după acest moment când Uniunea dobândește personalitate juridică în mod expres.

Cu privire la tipul personalității juridice a Uniunii anterior datei de 1 decembrie 2009, am identificat existența unei capacități de a încheia acorduri internaționale în virtutea competențelor atribuite prin tratate. Tipologia personalității juridice am trecut-o prin filtrul a trei teorii diferite de drept internațional: teoria obiectivă, teoria subiectivă și teoria prezumptivă. Aceasta din urmă, a fost dezvoltată de Jan Klabbers pe baza analizei avizului consultativ al Curții Internaționale de Justiție (CIJ) solicitat în cauza „Reparării daunelor suferite în serviciul Națiunilor Unite”²⁷. Autorul observă că argumentele CIJ împrumută atât elemente ale teoriei subiective, cât și elemente ale teoriei obiective și arată că „este dificil de înțeles cum o astfel de Convenție ar putea opera altfel decât în plan internațional și între părți, decât având personalitate juridică internațională.” Aceasta deoarece „50 de state au avut puterea de a crea o persoană juridică obiectivă” în vederea atingerii unor scopuri comune, iar, în viziunea lui Klabbers, „Curtea a presupus că, prin intermediul Cartei, a fost creată o persoană juridică de drept internațional.”²⁸

Totodată, am comparat calitatea de subiect derivat de drept internațional a Uniunii Europene cu cea a Comunității Europene din două motive: primul este reprezentat de nevoia de a delimita între competențele celor două entități. În fapt, contextul anterior Tratatului de la Lisabona oferea premisele intersectării competențelor lor prin intermediul unor instituții comune și al exercitării unor atribute ale personalității juridice doar de către Comunitate (de exemplu, cel de a fi parte într-un diferend la OMC sau capacitatea de legăție activă și pasivă). Astfel, este posibil ca autorii Tratatului de la Maastricht să nu fi creat o nouă persoană juridică cu capacități ce s-ar putea suprapune cu cele ale unui subiect de drept internațional

²⁷ A se vedea jurisprudența aferentă Despăgubirilor pentru prejudiciile suferite în serviciul Națiunilor Unite, opinia din 11 aprilie 1949, (www.icj-cij.org/docket/files/4/1837.pdf).

²⁸ **Idem.**

pre-existent. Al doilea motiv este cel care ne-a îndreptat spre concluzia potrivit căreia dobândirea de către Uniunea Europeană a personalității juridice exprese, odată cu Tratatul de la Lisabona, reprezintă o evoluție juridică completă mai ales pentru că ea se substituie și succede Comunității Europene și preia competențele atribuite acesteia. Coexistența celor două ar fi constituit o sursă de confuzie și o dublare a eforturilor pe multe planuri. Astfel art. 47 TUE dobândește relevanță doar în contextul prevederilor art. 1 alin. (3) TUE.

În cadrul celui de-al patrulea capitol am reliefat domeniile și categoriile de competențe ale Uniunii, în materia acțiuni externe, abordând de o manieră critică modalitatea practică de exercitare a acestora astfel încât să evidențiem metodele optime de delimitare. În esență, cercetarea noastră a dovedit că modalitatea de realizare a delimitării efective între domenii și categorii de competențe nu este întotdeauna previzibilă. Aceasta deoarece poate fi sesizată utilizarea unor instrumente care aparțin unei politici în vederea atingerii obiectivelor din cadrul altor domenii – de exemplu, instrumente ale politicii comerciale comune (PCC) au servit realizării unor obiective ce țin de sancțiunile internaționale sau de politica de dezvoltare.

Pentru a încadra instrumentele juridice ale Uniunii într-una sau alta dintre politicile sale, am avut în vedere o serie de hotărâri jurisprudențiale care au fost în măsură să ilustreze criteriile folosite de instituțiile UE pentru alegerea temeiului juridic al acestora, ca metodă practică de delimitare. De regulă, Curtea a optat pentru unicitatea temeiului juridic în măsura în care putea fi identificat un singur obiectiv principal al măsurii (fără a exclude existența unor obiective secundare). Astfel, Consiliul a acceptat posibilitatea de a utiliza temeiul juridic al PCC în cadrul sancțiunilor internaționale,²⁹ sau al Sistemului Generalizat de Preferințe³⁰ din cadrul PCC în vederea atingerii obiectivelor politicii de dezvoltare³¹. O astfel de practică nu a avut drept consecință contaminarea PCC, Curtea constatând, în avizul 1/78 faptul că „deși un bun are importanță politică nu constituie un temei pentru excluderea produsului din cadrul politicii comerciale comune.”³² Logica Judecătorului a fost similară și cu privire la hotărârea

²⁹ În baza unei rezoluții a Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, așa cum s-a întâmplat față de Uniunea Sovietică care impusese aplicarea legii marțiale în Polonia sau față de Argentina după invadarea Insulelor Falkland. De exemplu, Regulamentul (CEE) 877/82 din 16 aprilie 1982 privind suspendarea importurilor de produse originare din Argentina, Jurnalul Oficial al Comunităților Europene nr. L102/1/16 aprilie 1982, vol. 25.

³⁰ Mecanismul SGP sprijină în anumite condiții, intrarea pe piața Uniunii a produselor provenind din statele în curs de dezvoltare.

³¹ Hotărârea CJCE din 26 martie 1987, Comisia Comunităților Europene împotriva Consiliului Comunităților Europene, Cauza C-45/87 (GSP).

³² Avizul CJCE din 4 octombrie 1979 privind Acordul în domeniul Cauciucului Natural, avizul 1/78.

în cauza ECOWAS³³ unde a arătat că o decizie ale cărei obiective depășesc domeniul politicii externe și de securitate comună și ar putea fi incluse în domeniul politicii de cooperare pentru dezvoltare al Comunității, ar trebui adoptată în baza prevederilor TCE și nu a TUE.

Limitele opțiunii pentru un temei juridic unic sunt date de existența fie a mai multor obiective care nu pot fi disjuncte în principale și secundare (cauza C-94/03³⁴ cu privire la încheierea Convenției de la Rotterdam), fie de coexistența cu domeniul comercial a aspectelor ce țin de cultură, educație, servicii sociale sau de sănătate. Astfel, în avizul 1/08,³⁵ Curtea a decis că Statele membre trebuie să devină părți la convențiile în discuție chiar dacă acordurile respective nu privesc în mod exclusiv sau predominant aceste servicii, ci le au în vedere doar incidental, deoarece competențele statelor membre, ce țin de domenii sensibile, trebuie conservate.³⁶

În cadrul aceluiași capitol, între altele, am evidențiat și aspectele problematice în cadrul domeniilor de competență precum dobândirea de competențe noi de către Uniune în domeniul investițiilor în condițiile unui cadru administrativ-instituțional insuficient al Uniunii și care să asigure exercitarea lor efectivă. În acest context, prin intermediul Regulamentului (UE) nr. 1219/2012 de stabilire a unor dispoziții tranzitorii pentru acordurile bilaterale de investiții încheiate între state membre și țări terțe, au fost abilitate statele membre pentru a exercita temporar competențele Uniunii de a încheia acorduri internaționale în acest domeniu. Evaluarea noastră a avut în vedere și problemele de delimitare a răspunderii între statele membre și Uniune în contextul viitorului regulament privind responsabilitatea financiară și al acordurilor bilaterale negociate de Uniune în domeniul investițiilor, regulament care stabilește un mecanism intern al Uniunii Europene cu privire la determinarea statutului de pârât în cadrul disputelor dintre investitori, pe de o parte, și Uniunea Europeană și/sau statele membre, pe de altă parte.

O atenție deosebită am acordat analizei competențelor din domeniul PESC în vederea localizării sale între componentele acțiunii externe, precum și pentru a diagnostica în ce măsură este vorba despre o categorie sau despre un domeniu separat de competențe. Astfel, am putut concluziona că specificitatea PESC este dată de natura ei intrinsecă, recunoscută de

³³ Hotărârea CJCE din 20 mai 2008, Comisia Comunităților Europene împotriva Consiliului Uniunii Europene, Cauza C 91/05 (Combaterea proliferării armelor ușoare și a armelor de calibrul mic).

³⁴ Hotărârea CJCE din 10 ianuarie 2006, Comisia împotriva Consiliului, Cauza C-94/03.

³⁵ Avizul CJCE din 30 noiembrie 2008, Avizul 1/08.

³⁶ **Idem.**

doctrină ca fiind caracteristică și la nivelul statelor, în general, puterii executive.³⁷ Totodată, construcția sa “sui-generis”³⁸ poate fi plasată, din punct de vedere evolutiv, într-o nouă etapă.

Pentru a ilustra profunzimea competențelor instituțiilor Uniunii Europene cu privire la politica externă și de securitate comună, am procedat la verificarea lor prin raportare la tipologiile competențelor specifice organizațiilor internaționale, identificate de doctrină³⁹ ca aparținând unor grade treptate de integrare. Competențele organelor acestui tip de subiecte de drept internațional pot fi subsumate următoarelor categorii: competențe normative, competențe operaționale și competențe de control și sancționare. Am concluzionat că instituțiile Uniunii pot interveni în domeniul PESC gradual, prin competențe corespunzătoare fiecărui nivel identificat de doctrină, astfel că PESC, cu specificitatea sa, este perfect integrată în ordinea juridică a Uniunii.

În cadrul celui de-al cincilea capitol am organizat logica cercetării în funcție de tematica acordurilor internaționale la care Uniunea este parte. Această temă ne-a oferit contextul delimitării competențelor în cadrul fiecărei etape procedurale ce ține de negocierea, încheierea și aplicarea acestor instrumente ale relațiilor internaționale, așa cum sunt prevăzute de normele de drept internațional – Convențiile de la Viena privind dreptul Tratatelor (atât cea din 1969, cât și cea din 1986). Evaluarea din acest unghi ne-a oferit oportunitatea punctării unor aspecte particulare cu privire la validitatea acordurilor încheiate de Comunitatea Europeană, respectiv modalitatea în care a ales Curtea de Justiție să facă aplicarea reglementărilor internaționale în domeniu. Una dintre hotărârile ilustrative în acest sens este cea pronunțată în cauza dintre Franța și Comisia Europeană, în 1994 (Cauza C-327/91 privind acordul în domeniul aplicării normelor de concurență dintre Comisie și autoritățile SUA).

Cercetarea noastră a cuprins analizarea unor situații care determină specificitatea Uniunii Europene în domeniul raporturilor juridice de drept internațional precum problematica acordurilor mixte. În acest context, ne-am oprit asupra aspectelor ce țin de aplicarea normelor internaționale și a celor interne ale statelor membre în domeniul exprimării consimțământului de a fi părți la convenții. Totodată, am avut în vedere particularitatea „clauzelor de deconexiune” utilizate, în mod deosebit, în Convențiile Consiliului Europei.

³⁷ **Peter Van Elsuwege**, “*EU External Action after the Collapse of the Pillar Structure: in Search of a new Balance Between Delimitation and Consistency*”, *Common Market Law Review*, 2010, publicat în Marea Britanie, p. 999.

³⁸ **Cremona, Marise**, “*The Draft Constitutional Treaty: External Relations and External Action*” în *Common Market Law Review* 40 (2003), 1347-1366 și Cremona, Marise, *The Union’s External Action: Constitutional Perspectives* în Giulio Amato/Herve Bribosia/Bruno de Witte (editori), *Genesis and Destiny of the European Constitution*, Brussels (Bruylant) 2007, 1173-1218.

³⁹ **Niciu, I., Marțian**, *Organizații Internaționale (Guvernamentale)*, Ediția a II-a revizuită și completată, Editura Fundației “Chemarea” Iași, 1994, p. 24 -28.

Aceste clauze au menirea protejării acquis-ului UE din domenii reglementate și în cadrul acestor convenții. Astfel, „clauzele de deconexiune” pot reprezenta mijloace de diferențiere a progresului normelor aplicate în cadrul Uniunii Europene, de cel al normelor stabilite la nivelul Consiliului Europei.

Capitolul cuprinde și o evaluare a raportului dintre acordurile internaționale încheiate de Comunitatea Europeană/Uniunea Europeană și normele de drept primar sau cele de drept derivat, prin ilustrări jurisprudențiale relevante ce reflectă supremația prevederilor acordurilor internaționale și efectul lor direct în ordinea juridică a Uniunii (jurisprudența Demirel⁴⁰). Am evaluat problematica acordurilor încheiate de statele membre anterior aderării la Comunitatea Europeană/Uniunea Europeană ținând cont de calitatea lor de instrumente de drept internațional, de aplicabilitatea normelor cutumiare (*pacta sunt servanda*), precum și de efectele generate de modificările progresive în domeniul competențelor Uniunii, asupra existenței acestor acorduri.

Evaluarea noastră din *capitolul* următor (al VI-lea) *cu privire la participarea Uniunii la organizațiile internaționale* în calitate de membru cu drepturi și obligații depline sau cu statut de observator, ilustrează un dezechilibru cu privire la această practică, în comparație cu cea a acordurilor internaționale ale Uniunii, aceasta din urmă fiind mult mai extinsă. Cauzele sunt determinate nu doar de cadrul juridic prea puțin specific cu privire la participarea Uniunii la nivelul organizațiilor internaționale, ci și de factori politici din interiorul Uniunii (obiectivele Uniunii față de anumite organizații, voința statelor membre de a susține aderarea Uniunii) sau externi acesteia, respectiv normele de drept internațional ca de pildă regulile de procedură de la nivelul organizațiilor care stabilesc termenii stricți ai participării subiecților derivate de drept internațional sau deschiderea statelor terțe față de participarea “blocului european” la nivelul organizațiilor internaționale.

Astfel, pentru situațiile în care statutul organizației nu permite Uniunii niciuna dintre formele de participare menționate mai sus, a fost necesară analizarea modalităților în care Uniunea activează în cadrul organizațiilor internaționale doar prin intermediul statelor membre. În acest caz și nu numai, este necesară respectarea strictă a principiului cooperării loiale și a celui privind unicitatea acțiunii externe a Uniunii. Portofoliul hotărârilor Curții de la Luxemburg este în măsură să se îmbogățească din această perspectivă și prin pronunțarea în

⁴⁰ Hotărârea CJCE din 30 septembrie 1987, Meryem Demirel împotriva Stadt Schwäbisch Gmünd. - Cerere pentru o hotărâre preliminară: Verwaltungsgericht Stuttgart - Germany. Acordul de asociere dintre CEE și Turcia, libera circulație a lucrătorilor, Cazul 12/86.

două cauze comparabile,⁴¹ aflate în curs la data pregătirii tezei, cauze care dezbat posibilitatea utilizării art. 218 alin. (9) TFUE ca temei juridic al măsurilor de coordonare a pozițiilor statelor membre la nivelul organizațiilor internaționale la care Uniunea nu are statut de membru. Argumentele noastre susțin imposibilitatea utilizării prevederii în acest sens datorită specificității sale, temeiul juridic disponibil și adecvat în speță fiind cel al art. 4 alin. (3) TUE privind cooperarea loială.

Analiza noastră a mai evidențiat și faptul utilizării acordurilor inter-instituționale sau a codurilor de conduită ca mijloace dintre cele mai frecvente pentru aplicarea acestui principiu la nivelul organizațiilor internaționale, jurisprudența acordându-le acestora chiar statutul de izvoare de drept. Succesul lor în practică ține, însă, de domeniul aplicării, modalitatea de lucru la nivelul organizației și, nu în ultimul rând, de interesele politice ale celor implicați. Astfel, comparația între modalitățile de utilizare a unor astfel de instrumente cu privire la participarea UE la OMC și, respectiv, la FAO, relevă contrastul în domeniul eficacității lor.

Cel de-al șaptelea capitol abordează problema delimitării competențelor din perspectiva statelor membre ca subiecte originare de drept internațional, păstrând mijloace de acțiune individuală și coordonată cu cea a Uniunii sau a celorlalte state membre, în plan extern. Capitolul conține o perspectivă simetrică a analizei competențelor delegate Uniunii, ilustrând, în egală măsură, competențele externe, în general, și modalitățile de angajare în raporturi de drept internațional prin convenții sau participarea la organizații, în special.

Am avut în vedere, de asemenea, și problematica armonizării acordurilor bilaterale încheiate anterior dobândirii statutului de membru al Uniunii și pe aceea a naturii obligațiilor ce revin statelor membre în temeiul principiului cooperării loiale, obligații care sunt de rezultat în sensul facilitării și asigurării efectului deplin al normelor UE, al abținerii în ipoteza existenței unei inițiative a Uniunii în același domeniu și cu același partener (ipoteza competențelor partajate). Obligația de cooperare loială implică un dialog permanent cu reprezentanții Comisiei Europene și recunoașterea competenței exclusive a instituțiilor (între spețele relevante, putem aminti cauza C-459/03 - Moxplant). Același principiu implică imperativul de a se abține de la acțiunea individuală în lipsa coordonării cu instituțiile Uniunii chiar și la nivelul organizațiilor internaționale unde UE nu are statut de membru (așa cum arată Curtea în hotărârea din cauza Comisia împotriva Greciei, C-45/07).

⁴¹ Aceste spețe sunt cauza C-399/12⁴¹ privind poziția statelor membre care trebuia adoptată în numele Uniunii, cu privire la rezoluțiile Organizației Internaționale a Viei și Vinului (OIV), și cauza C-73/14⁴¹ privind anularea deciziei Comisiei de a depune o delcarație în numele Uniunii Europene în cauza nr. 21 din fața Tribunalului Internațional privind Dreptul Mării.

În capitolul dedicat *concluziilor generale și propunerilor de lege ferenda* am sintetizat, de o manieră logică, rezultatele cercetării realizate cu privire la fiecare capitol în parte și am arătat că metodele de delimitare trebuie să aibă în vedere nu doar parametrii oferți de dreptul primar, ci și legislația derivată a Uniunii, jurisprudența care a detaliat modalitatea de aplicare a principiului cooperării loiale, precum și obiectivul coerenței acțiunii externe. În acest context, realizarea unui catalog exact de competențe este un exercițiu deosebit de sinuos și cu o aplicabilitate practică redusă dată fiind dinamica evoluțiilor juridice și a complexității situațiilor din plan extern. Ca trăsătură omniprezentă a acțiunii externe a UE, caracterul mixt al instrumentelor sale de acțiune, relevă dificultatea realizării unei delimitări exacte în fiecare situație impusă de realitatea politico-juridică a relațiilor internaționale actuale.

Nu în ultimul rând, contribuția noastră cuprinde o serie de propuneri de lege ferenda în vederea îmbunătățirii cadrului juridic analizat. Între acestea putem aminti:

- detalierea, în cadrul art. 4 TUE, a precizărilor legate de obligațiile și drepturile corelative ce derivă din aplicarea principiului cooperării loiale ce revin deopotrivă instituțiilor Uniunii și statelor membre, în contextul unei practici actuale destul de fragmentate;
- amendarea Tratatelor Uniunii Europene în vederea preluării de competențe de către Uniune trebuie să fie însoțită de norme de drept derivat care să instituie cadrul juridic și instituțional de exercitare a acestora;
- completarea cadrului juridic existent („Partea a cincea. Acțiunea externă a Uniunii,” TFUE) cu prevederi referitoare la participarea și reprezentarea Uniunii la organizațiile internaționale, care să țină cont de regulile de procedură ale acestora, în special de cele referitoare la subiectele derivate de drept internațional;
- introducerea în legislațiile statelor membre a procedurilor simplificate privind aprobarea negocierii și încheierii acordurilor de tip mixt, după modelul implementat de România prin Legea nr. 276/2011 privind procedura prin care România devine parte la tratatele încheiate între Uniunea Europeană și statele membre, pe de o parte, și state terțe sau organizații internaționale, pe de altă parte;
- crearea demnităților de adjuncți ai Înalțului Reprezentant și stabilirea responsabilităților pe care le pot prelua, în contextul volumului impresionant de atribuții care îi revin acestuia (Titlul V, Capitolul I, art. 21 alin. (3) și Capitolul II, art. 26 alin. (2) al doilea par. din TUE);

- precizarea atribuțiilor care îi sunt conferite Președintelui Consiliului European și a modalităților de exercitare a acestora, inclusiv a metodelor de delimitare față de celelalte funcții cu atribuții de leadership în domeniul acțiunii externe (Titlul III art. 15 TUE alin. 6 TUE) și
- extinderea atribuțiilor SEAE la sprijinirea activității și la asigurarea continuității în domeniul afacerilor externe, a grupului celor trei state membre care asigură Președinția rotativă a Uniunii astfel încât coerența să cuprindă întreg spectrul inițiativelor relevante (prin amendarea Deciziei Consiliului din 26 iulie 2010 care stabilește organizarea și funcționarea Serviciului European de Acțiune Externă).

BIBLIOGRAFIA

Cursuri, tratate și monografii

- Amerasinghe, De Chittharanjan Félix, „Principles of Institutional Law of International Organisations”, 2nd Edition, Cambridge University Press, 2005 disponibilă la http://books.google.ro/books?id=1BLDvKHloAIC&pg=PA46&lpg=PA46&dq=implied+powers+doctrine+ICJ+broader+powers+of+ILO+UN&source=bl&ots=KOVhFcURdd&sig=bHceOOi7Q7PDyGT_HA9IL6MSaX8&hl=ro#v=onepage&q&f=false
- Arnall, Anthony, Dashwood, Allan, Dougan, Michael ș.a., „European Union Law”, ediția a V-a, Sweet & Maxwell, 2006
- Brownlie, Ian, „Principles of Public International Law”, 6th edition, Oxford University Press, Oxford, 2003
- Carreau, Dominique, „Droit International”, 8e édition, Pedone, 2004
- Carroz, Jean, „La personnalité juridique internationale de l'Organisation des Nations Unies (Teză)”, Faculté de Droit, Université de Paris, 1952
- Cassese, Antonio, „International Law”, Oxford University Press, Oxford, 2001
- Craig, Paul, De Burca, Grainne (editori), „The Evolution of European Union Law”, ediția a II-a, Oxford University Press, Oxford, 2011
- Craig, Paul, De Burca, Grainne, „European Union Law: Texts, Cases and Materials”, ediția a IV-a, Oxford University Press, Oxford, 2008
- Craig Paul, De Burca, Grainne, „EU Law – Text, Cases and Materials”, Third Edition, Oxford University Press, Oxford, 2003
- Deleanu, Sergiu, Gyula Fabian, Costaș, Flavius, Cosmin, Ioniță, Bogdan, „Curtea de Justiție Europeană – hotărâri comentate”, Wolters Kluwer, România, 2007
- Diaconu, Nicoleta, „Dreptul Uniunii Europene”, Tratat, Ediția a II-a revizuită, Editura Luminalex, București, 2011
- Diaconu, Nicoleta, „Dreptul Uniunii Europene, Partea Generală”, Editura Lumina Lex, București, 2007

- Diaconu, Nicoleta, „Dreptul Uniunii Europene, Partea Specială – Politicile Comerciale”, Editura Lumina Lex, București, 2007
- Dumitrașcu, Augustina, Mihaela, „Dreptul Uniunii Europene și specificitatea acestuia”, Editura Universul Juridic, București, 2012
- Eeckhout, Pietr, „External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations”, Oxford University Press, 2004
- Eeckhout, Piet, „EU External Relations Law”, second edition, Oxford EU Law Library, 2011
- Fairhurst, John – „Law of the European Union”, ediția a 7-a, Pearson Education Limited, 2010
- Fuerea, Augustin, „Drept comunitar european. Partea generală”, Editura All Beck, București, 2003
- Fuerea, Augustin, „Manualul Uniunii Europene, Ediția a V-a revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009)”, Editura Universul Juridic, București, 2011
- Fuerea, Augustin, „Drept Internațional Privat”, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2007
- Gâlea, Ion, „Aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului – Analiză critică”, Editura CH.Beck, București, 2011
- Klabbers, Jan, „Treaty Conflict and the European Union”, Cambridge University Press, Cambridge, 2009
- Mc Goldrick, Dominic, „International Relations Law of the European Union”, Longman, 1997
- Miga-Beșteliu, Raluca, „Drept Internațional Public”, Volumele I și II, ediția a II-a Editura CH Beck, București, 2010
- Morariu, Cristina Daniela, „Adaptarea legislației românești la acquis-ul comunitar – Aspecte speciale privind acquis-ul relațiilor externe”, Editura Universul Juridic, București, 2008
- Niciu, I. Marțian, „Organizații Internaționale (Guvernamentale)”, Ediția a II-a revizuită și completată, Editura Fundației „Chemarea” Iași, 1994

- Popa, Nicolae, „Teoria generală a dreptului”, ediția a 4-a, Editura C.H. Beck, București, 2013
- Popescu, Dumitra, “Rolul legii noi privind tratatele în procesul armonizării legislației interne cu dreptul comunitar”, în *Dreptul românesc și integrarea europeană*, vol. II, București, 2004.
- Popescu, Dumitra, Năstase, Adrian, „Drept Internațional Public”, Casa de editură și presă „Șansa SRL”, București, 1997
- Popescu, Roxana, Mariana „Introducere în dreptul Uniunii Europene”, Editura Universul Juridic, București, 2011
- Shaw, Malcom N., „International Law”, 4th edition, Cambridge University Press, Cambridge, 1997
- Sitaru, Dragos-Alexandru, “Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială, Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat, Curs universitar, Editura C.H. Beck, București, 2013
- Sitaru, Dragoș-Alexandru, „Dreptul Comerțului Internațional. Parte Generală – Tratat”, Editura Universul Juridic, București, 2008
- White, Nigel, „The Law of International Organisations”, Manchester University Press, ediția a II-a, 2005

Studii și articole

- Berman Paul, „From Laeken to Lisbon: The Origins and Negotiation of the Lisbon Treaty”, în Biondi Andrea, Eeckhout, Piet, și Ripley, Stefanie, „EU Law After Lisbon”, Oxford University Press, 2012
- Bono, Gosalbo, „Some Reflections on the CFSP legal order”, 43 *Common Market Law Review*, 2006
- Biukovic, Ljiljana, Faculty of Law, University of British Columbia, „External Relations Competences and the Lisbon Treaty”, prezentare Power Point disponibilă la http://faculty.law.ubc.ca/biukovic/IEST531/externalrelations/EUlaw%20index_files/External%20Competences%20and%20the%20Lisbon%20Treaty-final.pdf,

- Brandtner, Barbara, Allan Rosas, „Human Rights and the External Relations of the European Community: An Analysis of Doctrine and Practice”, *European Journal of International Law*, 9, (1998), 468- 490
- Bungenberg, Marc, „The Common Commercial Policy after Lisbon”, studiu susținut la Universitatea Ebraică din Ierusalim, pe 14 iulie 2008
- Ceysens, Jan, „Towards a Common Foreign Investment Policy – Foreign Investment in the European Constitution”, *Legal Issues of Economic Integration* (2005)
- Concern Worldwide, „Analysis of the Lisbon Treaty and its implications for Development Cooperation and Humanitarian Assistance”, August 2009, disponibil la https://www.concern.net/sites/default/files/documents/Concern_position_on_Lisbon_Treaty.pdf
- Costa, Olivier, Dehousse, Renaud, Trakalová, Aneta, „Codecision and early agreements: An improvement or a subversion of the legislative procedure”, în *84 Studies and Research, Notre Europe*, 2011, disponibil la http://www.notre-europe.eu/media/codecisionearlyagreements_costadehoussetrakalova_notreeurope_nov2011.pdf?pdf=ok
- Cremona, Marise, „Defining competence in EU external relations: lessons from the Treaty reform process”, în Alan Dashwood & Marc Maresceau (eds), *Law and Practice of External Relations: Salient Features of a Changing Landscape*, Cambridge University Press, 2008
- Cremona, Marise, „The Draft Constitutional Treaty: External Relations and External Action” în *Common Market Law Review* 40 (2003), p. 1347-1366
- Cremona, Marise, „The Union’s External Action: Constitutional Perspectives” în Giulio Amato/Herve Bribosia/Bruno de Witte (editori), *Genesis and Destiny of the European Constitution*, Brussels (Bruylant) 2007, p. 1173-1218
- Cremona, Marise, „Extending the Reach of the AETR Principle: Comment on *Commission v Greece (C-45/07)*”, *European Law Review*, 2009, p. 754-768, disponibil la <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/14824?show=full>
- Degrand – Guillaud, Anne „Actors and Mechanism of EU Coordination at the UN”, *European Foreign Affairs Review* no. 14, p. 405-430, 2009,

- De Walsche, Aline, „La procédure de conclusion des accords internationaux” în Jean-Victor Louis & Marianne Dony, Commentaire Megret, Relations extérieures, vol. 12, Bruxelles, Editions de l’Université de Bruxelles, 2009
- Dimopoulos, Angelos, „The Common Commercial Policy after Lisbon: Establishing parallelism between internal and external economic policy”, 6th Seminar, Re-thinking the European Constitution in an Enlarged European Union, Faculty of Law - University of Zagreb, Jean Monnet Seminar, disponibil la http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=9&cad=rja&uact=8&ved=0CH0QFjAI&url=http%3A%2F%2Fwww.pravo.unizg.hr%2F_download%2Frepository%2FThe_Common_commercial_policy_after_Lisbon.doc&ei=ZYhCU4HZGObV4wTTzICQBw&usg=AFQjCNGyamfj9adl5hcRK35ZGnBobolcHg&sig2=jtrRrxEVSH91KPIY0y660w&bvm=bv.64125504,d.bGE
- Dobbert, J.P., „Evolution of the Treaty-Making Capacity of International Organizations” disponibil la <http://www.fao.org/docrep/s5280T/s5280t0a.htm>
- Drăgan, Gabriela (coord.), „Politica de cooperare pentru dezvoltare și politica de ajutor umanitar”, Ghidul Politicilor Uniunii Europene, Broșura nr. 2, Institutul European din România, București, 2012, disponibil la http://www.ier.ro/sites/default/files/pdf/politica_aud_brosura_nr.2_.pdf
- Eaton, M. R., „Common Foreign and Security Policy” in D. O’Keffee and P. M. Twomez (eds), Legal issues of the Maastricht Treaty, Chancery Law Publishing, London, , p. 215-225, 1994
- Elgström, Ole, Frennhoff Larsén, Magdalena, „Free to trade Commission autonomy in the Economic Partnership Agreement negotiations”, Journal of European Public Policy, 17:2, p. 205-223, Martie 2010,
- Emerson, Michael, Balfour, Rosa, Corthaut, Tim; Wouters, Jan; Maciej, Kaczyński, Piotr, Renard, Thomas, „Upgrading the EU's Role as Global Actor”, The Centre for European Policy Studies, 25 ianuarie 2011, disponibil la <http://www.ceps.eu/search/node/Michael%20Emerson%2C%20Rosa%20Balfour%2C%20Tim%20Corthaut%2C>
- Fuduli, Anamaria, Veronica, „Legal Determinants of the EU External Action After Lisbon”, CKS 2010, Conferința Internațională Challenges of the Knowledge Society,

Universitatea Nicolae Titulescu, București, p. 725 – 738, 23-24 aprilie 2010, disponibil la http://www.univnt.ro/ro/sesiune_stiintifica.html

- Fuduli, Anamaria Veronica, “Limitări impuse de statutul de membru al Uniunii Europene capacității juridice a statelor de a încheia acorduri internaționale”, Conferința Internațională “Administrația publică în Europa celor 28. Dimensiune juridică și managerială”, Secțiunea I - Cadre didactice și practicieni din domeniul dreptului și administrației publice, p. 92 -104 din volumul colectiv al conferinței din 2 aprilie 2014, organizate de Universitatea „Petrol-Gaze” din Ploiești
- Govaere, Inge, „External Competence: What’s in a Name? The Difficult Conciliation between Dynamism of the ECJ and Dynamics of European Integration”, în Demaret, P., Govaere, I. & Hanf, D. (eds.), 30 Years of European Legal Studies at the College of Europe / 30 ans d’études juridiques européennes au Collège d’Europe: Liber Professorum 1973/74 – 2003/04, P.I.E. – Peter Lang – Presses Interuniversitaires Européennes
- Govaere, Inge, Capiiau, Jeroen & An Verneersch, „In Between Seats: The Participation of the European Union in International Organizations”, European Foreign Affairs Review, Vol. 9, No. 2, 2004
- Govaere, Inge, „The External Relations of the EU: Legal Aspects”, în Mahncke, Dieter, Ambos, A. & Reynolds, C. (eds.), „European Foreign Policy. From Rhetoric to Reality”, I.E. - Peter Lang, Brussels, 2004
- Govaere, Inge, „Beware of the Trojan Horse: Dispute settlement in (Mixed) Agreements and the Autonomy of the EC Legal Order” (studiu pus la dispoziția studenților College of Europe de către autor, încă nepublicat)
- Govaere Inge, „A tale of the (un)expected: The Backlash for All Mixed Agreements of the „External” Harmonisation of Intellectual Property”, în Drexler, Hilty, Boy, Godt, Remiche (eds.), Technology and Competition/Technologie et concurrence, Larcier, 2009, p. 697-712
- Govaere, Inge, „[The importance of International Developments in the case-law of the European Court of Justice: Kadi and the autonomy of the EC legal order](#)”, Research papers in law, College of Europe, no.1/2009, disponibil la <http://www.coleurope.eu/template.asp?pagename=lawpapers>
- Govaere, Inge, „The reception of the WTO Agreement in the European Union: the legacy of GATT”, în Demaret et. alin. (eds.), „Regionalism and Multilateralism after the Uruguay

Round: Convergence, Divergence and Interaction”, European Interuniversity Press, p. 703-714, 1997

- Heliskoski, Jonis, „The ‘Duty of cooperation’ between the European Community and its member states at within the World Trade Organization”, p. 59-133, în The Finnish Yearbook of International Law, Vol. II, Martinus Nijhoff Publishes, Kluwer Law International, Haga, 1996, disponibilă la http://books.google.ro/books?id=9nKKnb8uiHsC&pg=PA117&lpg=PA117&dq=council+adopted+proba+20&source=bl&ots=o3EJ_BzBme&sig=5QjGhScjM8u8dtN6xPoUUwvYLTo&hl=ro&sa=X&ei=1lkxU-LoPInD7Ab9IYCACg&ved=0CEoQ6AEwAw#v=onepage&q=council%20adopted%20proba%2020&f=false
- Hillion, Christophe, „Mixity and coherence in EU external relations: The significance of the ‘duty of cooperation’, Centre for the Law of EU External Relations”, CLEER working papers 2009/1, disponibilă la http://www.asser.nl/upload/documents/9212009_14629cleer09-2full.pdf
- Institutul European din România, „Studii de Impact – Sinteze (Pais 2)”, București, 2004, disponibil la http://www.ier.ro/webfm_send/2742
- Kaddous, Christine, „External Action under the Lisbon Treaty”, în Nomos Verlag (ed.), „Ceci n'est pas une Constitution - Constitutionalisation without a Constitution”, Baden-Baden, Germany, 2008, disponibil la http://www.ecln.net/documents/sofia_2008/buch/ecln_2008_kaddous.pdf, pagină vizitată la 20 martie 2010
- Kaddous, Christine, „L’Arrêt France v. Commission de 1994 & Accord Concurrence (et le Contrôle de la «Légalité» de Accords Externes en vertuede l’Ar. 173 CE: La Difficile Réconciliation de l’Orthodoxie Communautaire avec l’Orthodoxie Internationale”, Cahiers de Droit Européen, 613-633
- Koutrakos, Panos, „Legal Basis and Delimitation of Competence in EU External Relations”, în Cremona, Marise, De Witte, Bruno, EU Foreign Relations Law. Constitutional Fundamentals – Essays in European Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2008

- Koeb, Eleonora, „A More Political EU External Action: Implications of the New Treaty for the EU’s Relations with Developing Countries”, ECDPM Inbrief 21, Maastricht, ECDPM, iulie, 2008
- Klabbers, Jan, „Presumptive Personality: The European Union in International Law” în M. Koskenniemi (ed.), International Law Aspects of the European Union, Kluwer Law International, 1998.
- Leidenmuehler, Franz, „Is there a Closed System of Legal Acts of the European Union after the Lisbon Treaty? The Example of Unspecified Acts in the Union Policy on the Environment”, www.icl-journal.com, Vol. 4/2 /2010, p. 191 -202
- Lenaerts, Koen; De Smijter, Eddy; „The European Union as an Actor under International Law”, Yearbook of European Law, 2000
- Leanerts, Koen, „Le devoir de loyauté communautaire”, în J. Verhoeven (coord.) Mélanges offertes a Etienne Cerexhe, Bruxelles, p. 229-245, 1997
- Lenaerts, Koen, Courthaut, Tim, „Of birds and hedges: The role of primacy in invoking norms of EU Law”, European Law Review, p. 289-290/nr. 31 (3)/2006
- Louis, J.-V., Brückner, P. „Les Relations extérieures, în Commentaire Mégret, Le droit de la Communauté économique européenne”, vol. 12, 1re édition, Bruxelles, 1980
- Luk, Stella, Meurens, Nathalie, „Can the United States and France Veto a Doha Deal: The Legal Dimension”, University of Toronto, 2005, disponibil la http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0CHoQFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.g8.utoronto.ca%2Fscholar%2Fluk_051209.pdf&ei=O65OU47jJeSU7QaZwIDwBg&usg=AFQjCNFKneTWJVFbEUeQX7H_GepWlQ30wQ&sig2=rT8qHDRZ-c9nYuQLjY8XJA&bvm=bv.64764171,d.ZGU
- Missiroli, Antonio, „Implementing the Lisbon Treaty: The External Policy Dimension, Bruges Political Research Papers” / Cahiers de recherche politique de Bruges No 14 / 2010
- Nengye, Liu, Maes, Frank, „Legal Constraints to the European Union’s Accession to the International Maritime Organization”, în Journal of Maritime Law and Commerce, vol. 43, no. 2, Aprilie 2012

- Neframi, Eleftheria „The Duty of Loyalty: Rethinking its Scope through its Application in the Field of Eu External Relations”, *Common Market Law Review* nr. 47, p. 323 – 359, Kluwer Law International, Marea Britanie, 2010
- Pérez De Nanclares, José Martín Y, „The accession of the European Union to the ECHR: More than just a legal issue”, *Regional Working Papers on European Law and Regional integration*, WP IDEIR no.15 (2013), Cátedra Jean Monnet, Prof. Ricardo Alonso García, Instituto de Derecho Europeo e Integración Regional (IDEIR), Universidad Complutense, Facultad de Derecho, p. 7, disponibil și la adresa <http://www.ucm.es/data/cont/docs/595-2013-11-07-the%20accesion.pdf>
- Piris, Jean-Claude, „The Lisbon Treaty, A legal and Political Analysis”, Cambridge University Press, p. 204-287, 2010
- Popescu, Andrei, „Raporturile dintre Organizația Internațională a Muncii și Uniunea Europeană și respectiv dintre Consiliul Europei și Uniunea Europeană”, *Buletin de informare legislativă nr. 3/2006, Consiliului Legislativ*, disponibil la http://www.clr.ro/eBuletin/3_2006/Buletin_3_2006.pdf
- Sack, Jan, „The European Community’s Membership of International Organizations”, *32 CML Revue*, p.1227-1256, 1995
- Schütze, Robert, „Subsidiarity after Lisbon: Reinforcing the Safeguards of Federalism?”, *The Cambridge Law Journal*, p. 525-536/68.3/Nov 2009)
- Seidl-Hohenveldern, I., *Völkerrecht*, c. Heymann, Cologne, 1984, 5th Ed., p. 185-186; R. Dupuy, „L’application des règles du droit international général des traités aux accords conclus par les organisations internationales. Rapport définitif et projet d’articles”, *Annuaire de l’institut de Droit International*, p. 355-382, 1973
- Smrklić, Maja, „The Use of ‚Disconnection Clause’ in International Treaties: What does it tell us about the EC/EU as an Actor in the Sphere of Public International Law”, *Garnet Conference, „The EU in International Affairs”*, Panel V.4: „EU External Relations: Legal Dimensions”, Brussels, 24-26 April 2008
- Transatlantic Consumer Dialogue, „Resolution on Investor-State Dispute Resolution, in the Transatlantic and Trade Investment Partnership”, doc. Nr.15/13/octombrie 2013, disponibil la <http://www.consumersinternational.org/media/1398522/tacd-ttip-resolution-on-investor-state-dispute-resolution.pdf>

- Van Elsuwege, Peter, „EU External Action after the Collapse of the Pillar Structure: in Search of a New Balance between Delimitation and Consistency”, *Common Market Law Review* 47, p. 987-1019, Kluwer Law International, 2010
- Wessel, Ramses A., „The Legal Framework for the Participation of the European Union in International Institutions”, în *Journal of European Integration*, 33:6, p. 621-635, DOI:10.1080/07036337.2
- Wouters, Jan, Coppens, Dominic, De Meester, Bart, „The European Union’s External Relations after the Lisbon Treaty”, în Stefan Griller and Jacques Ziller (eds.), „The Lisbon Treaty: EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty?”, Vienna, Springer, 2008
- Wouters, Jan, Odermatt, Jed, Ramopoulos, Thomas, „The EU in the World of International Organizations: Diplomatic Aspirations, Legal Hurdles and Political Realities”, Working Paper no. 121 – September 2013, Leuven Centre for Global Governance Studies
- Wouters, Jan, Odermatt, Jed, Ramopoulos, Thomas, „The status of the European Union at the United Nations after the General Assembly Resolution of 3 May 2011”, Leuven Centre for Global Governance Studies, Katholieke Universiteit Leuven, 2011

Legislație relevantă

Drept primar

- Tratatul de la Roma de instituire a Comunității Economice Europene, din anul 1957 (în vigoare din anul 1958)
- Actul Unic European, din anul 1986 (în vigoare din anul 1987)
- Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană, din anul 1992 (în vigoare din anul 1993)
- Tratatul de la Amsterdam de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a Tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a altor acte conexe, din anul 1997 (în vigoare din anul 1999)

- Tratatul de la Nisa de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a Tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a anumitor acte conexe din anul 2001 (în vigoare la data de 1 februarie 2003)
- Tratatul dintre Regatul Belgiei, Republica Cehă, Regatul Danemarcei, Republica Federală Germania, Republica Estonia, Republica Elenă, Regatul Spaniei, Republica Franceză, Irlanda, Republica Italiană, Republica Cipru, Republica Letonia, Republica Lituania, Marele Ducat al Luxemburgului, Republica Ungară, Republica Malta, Regatul Țărilor de Jos, Republica Austria, Republica Polonă, Republica Portugheză, Republica Slovenia, Republica Slovacă, Republica Finlanda, Regatul Suediei, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (state membre ale Uniunii Europene) și Republica Bulgaria și România privind aderarea Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană, din anul 2005 (în vigoare la data de 1 ianuarie 2007)
- Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, din 2007 (în vigoare din decembrie 2009).

Acorduri internaționale încheiate de Comunitatea Europeană sau de Uniunea Europeană

- Acordul de parteneriat și cooperare dintre Comunitatea Europeană și statele membre, pe de o parte și Republica Azerbaidjan, pe de altă parte, disponibil la http://ec.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf.
- Acordul interimar de parteneriat dintre Comunitatea Europeană, pe de o parte și Statele din Pacific, pe de altă parte, disponibil la [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22009A1016\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22009A1016(01):EN:HTML)
- Acordul dintre Uniunea Europeană și Ucraina, stabilind cadrul de participare a Ucrainei în operațiunile Uniunii Europene de management al crizelor, semnat la 16 iunie 2005 și intrat în vigoare la 1 mai 2008, disponibil la <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=2142>
- Memorandumul de Înțelegere între Comisia Europeană și Organizația Internațională a Muncii, încheiat în luna iulie 2004, disponibil la

http://ec.europa.eu/europeaid/what/social-protection/documents/memorandum_of_understanding_ec_ilo_en.pdf

- Acord între Uniunea Europeană și Republica Albania asupra activităților Misiunii de Monitorizare a Uniunii Europene (EUMM) în Republica Albania (2003) OJ L93/49
- Acord între Uniunea Europeană și Bosnia și Herțegovina (BiH) asupra activităților Misiunii Polițienești a Uniunii Europene (EUPM) în BiH (2002) OJ L293/1
- Acord între Uniunea Europeană și Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (FYROM) asupra activităților Misiunii de Monitorizare a Uniunii Europene (EUMM) în FYROM (2001) OJ L242/1
- „Acordul de la Cotonou” (Acordul de Parteneriat dintre grupul de state din Africa, Caraibe și Pacific, pe de o parte și Comunitatea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte, semnat la Cotonou, la 23 iunie 2000. Pentru mai multe informații, a se vedea http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/cotonou-agreement/index_en.htm#overview
- Acord între Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord privind securitatea informațiilor (1993) OJ L80/35

Drept derivat al Uniunii Europene

- Regulamentul (UE) nr. 1219/2012 de stabilire a unor dispoziții tranzitorii pentru acordurile bilaterale de investiții încheiate între state membre și țări terțe
- Decizia Consiliului din 26 iulie 2010 care stabilește organizarea și funcționarea Serviciului European de Acțiune Externă
- Directiva 73/2009/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55/CE
- Regulamentul (UE) nr. 1286/2009 al Consiliului din 22 decembrie 2009 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 881/2002 de instituire a unor măsuri restrictive specifice împotriva anumitor persoane și entități care au legătură cu Osama bin Laden, cu rețeaua Al-Qaida și cu talibanii

- Decizia Consiliului (Afaceri Generale) din 1 decembrie 2009 de stabilire a listei formațiunilor Consiliului, altele decât cele menționate la articolul 16 alineatul (6) al doilea și al treilea paragraf din Tratatul privind Uniunea Europeană (2009/878/UE)
- Regulamentul (CE) nr. 1190/2008 al Comisiei din 28 noiembrie 2008 de modificare pentru a 101-a oară a Regulamentului (CE) nr. 881/2002 al Consiliului de instituire a anumitor măsuri restrictive specifice împotriva anumitor persoane și entități care au legătură cu Osama bin Laden, cu rețeaua Al-Qaida și cu talibanii (JO L 322, p. 25)
- Decizia Consiliului 358/2002/CE din 25 aprilie 2002 privind aprobarea, în numele Comunității Europene, a Protocolului de la Kyoto la Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice și îndeplinirea în comun a angajamentelor care decurg din acesta (JOCE 2002, L 130/1)
- Decizia Consiliului 278/2000/CE din 16 mai 2000 privind aprobarea în ceea ce privește Comunitatea Europeană a Tratatului OMPI asupra Drepturilor de Autori și a Tratatului OMPI privind Performanțele și fonogramele (JOCE 2000, L89/6)
- Regulamentul (CEE) nr. 4055/86 al Consiliului din 22 decembrie 1986 de aplicare a principiului libertății de a presta servicii în transporturile maritime între state membre și între state membre și țări terțe
- Decizia Consiliului nr. 494/69/EEC privind acordurile în domeniul relațiilor comerciale dintre statele membre și state terțe și negocierea acordurilor Comunității
- Regulamentul (CEE) nr. 877/82 din 16 aprilie 1982 privind suspendarea importurilor de produse originare din Argentina, Jurnalul Oficial al Comunităților Europene nr. L102/1/16 aprilie 1982, vol. 25

Jurisprudență și avize ale Curții de Justiție de la Luxemburg

- Hotărârea CJCE din 5 februarie 1963, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration. Cerere pentru o hotărâre preliminară, Cauza 26/62
- Hotărârea CJCE din 15 iulie 1964, Flaminio Costa vs. E.N.E.L. Cerere pentru o hotărâre preliminară, Giudice conciliatore di Milano - Italy, Cauza 6/64

- CJCE, Hotărârea din 31 martie 1971, Comisia Comunităților Europene vs. Consiliul Comunităților Europene, Acordul European privind transporturile rutiere, Cauza 22-70 (ERTA)
- Hotărârea CJCE din 12 decembrie 1972 în cauzele reunite 21/72 – 24/72 International Fruit Company and Others vs. Productschap voor Groenten en Fruit
- Hotărârea CJCE din 30 aprilie 1974, R. & V. Haegeman împotriva Statului Belgian, Cerere pentru o hotărâre preliminară: Tribunalul de primă instanță de la Bruxelles, Belgia, Cauza 181-73
- Avizul CJCE din 11 noiembrie 1975, în baza art. 228 (1) TCEE, Acordul asupra standardelor de costuri locale, Avizul 1/75
- Hotărârea CJCE din 14 iulie 1976, Cornelis Kramer și Alții (cerere preliminară în cauza 6/76, Cauza 6/76 (Kramer))
- Hotărârea CJCE din 18 mai 1977, Officier van Justitie vs. Van den Hazel, cauza 111/76
- Avizul Curții din data de 26 aprilie 1977, dată cu privire la articolul 228(1) TEEC, „Proiect de Acord stabilind un fond european pentru navele circulând pe apele interioare”, Avizul 1/76
- Avizul CJCE din data de 26 aprilie 1977, „Proiect de Acord stabilind un fond european pentru navele circulând pe apele interioare,” Avizul 1/76
- Avizul CJCE din 4 octombrie 1978 privind Acordul Internațional în domeniul cauciucului natural, Avizul 1/78
- Hotărârea CJCE din 26 octombrie 1982, Hauptzollamt Mainz împotriva Kupferberg, Cauza 104/81 (Acțiune în cerere preliminară, Acorduri de liber schimb)
- Hotărârea CJCE din 10 februarie 1983, Luxembourg împotriva Parlamentului, Cauza C-230/81
- Hotărârea CJCE din 26 martie 1987, Comisia Comunităților Europene împotriva Consiliului Comunităților Europene, Cauza C-45/87 (GSP)
- Hotărârea CJCE din 30 septembrie 1987, Meryem Demirel vs. Stadt Schwäbisch Gmünd. – Cerere pentru o hotărâre preliminară: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany. Acordul de asociere dintre CEE și Turcia – Libera circulație a lucrătorilor, Cauza 12/86

- Avizul CJCE din 14 decembrie 1991, Avizul 1/91(EEA)
- Avizul CJCE din data de 19 martie 1993, cu privire la paragraful 2 al art. 228 (1) TEEC – Convenția nr. 170 a OIM cu privire la siguranța în utilizarea substanțelor chimice la locul de muncă, Avizul 2/91
- Hotărârea CJCE din 20 octombrie 1993, Phil Collins vs. Imtrat Handelsgesellschaft mbH and Patricia Im- und Export Verwaltungsgesellschaft mbH and Leif Emanuel Kraul v EMI Electrola GmbH. – Cerere pentru o hotărâre preliminară: Landgericht München I et Bundesgerichtshof – Germania – Articolul 7 din Tratat – Copyright și drepturile conexe – cauzele reunite C-92/92 și C-326/92
- Hotărârea CJCE din 2 martie 1994, Parlamentul European împotriva Consiliului, Cauza C-316/91, (European Development Fund)
- Hotărârea CJCE din 9 August 1994, Franța împotriva Comisiei, Cauza C-327/91 (Acord între Comisia Comunităților Europene și Statele Unite ale Americii privind aplicarea normelor în domeniul concurenței)
- Avizul CJCE din 15 noiembrie 1994, Competența Comunității de a încheia acorduri internaționale în domeniul serviciilor și al protecției proprietății intelectuale – Art. 228 (6) TEC, Avizul 1/94
- Avizul CJCE din 28 martie 1996 – Aderarea Comunității la convenția privind protejarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Avizul 2/94 ECR I-1759.
- Hotărârea CJCE din 12 mai 1998, Cerere pentru o hotărâre preliminară, Cauza C-336/96 (Gilly)
- Hotărârea CJCE din 5 octombrie 1996, Germania vs. Consiliul, Cauza C-280/93
- Hotărârea TPI din 22 ianuarie 1997, Opel Austria GmbH vs. Consiliul Uniunii Europene, Cauza T-115/94
- Hotărârea CJCE din 10 martie 1998, Republica Federală a Germaniei vs. Consiliul Uniunii Europene, Acordul cadru în domeniul bananelor – GATT 1994, Actul final, Cazul C-122/95
- Hotărârea CJCE din 16 iunie 1998, A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz, Cerere pentru o hotărâre preliminară, Bundesfinanzhof – Germania, Acordul de cooperare dintre CEE și Iugoslavia, suspendarea concesiunilor comerciale – Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor, clauza - Rebus sic stantibus, Cauza C-162/96

- Avizul CJCE din 6 decembrie 2001, (Protocolul de la Cartagena, Protecția Mediului, Politica Comercială Comună), Avizul 2/00
- Hotărârea CJCE din 12 decembrie 2002, Comisia împotriva Consiliului în cadrul Acordului Energy Star, Cauza C-281/01
- Hotărârea CJCE din 23 martie 2004, Republica Franceză vs. Comisia, Cauza C-223/02
- Hotărârea CJCE din 10 iulie 2004, Comisia Comunităților Europene vs. Republica Franceză, Cauza C-293/03.
- Hotărârea CJCE din 14 aprilie 2005, Comisia vs. Luxemburg, Cauza C-519/03
- Hotărârea CJCE din 14 iulie 2005, Comisia vs. Germania, Cauza C-433/03
- Hotărârea CJCE din 10 ianuarie 2006, Comisia împotriva Consiliului, Cauza C-94/03
- Avizul CJCE din 7 februarie 2006 privind Competența Comunității de a încheia noua Convenție Lugano cu privire la jurisdicție și recunoașterea și aplicarea hotărârilor în domeniile civil și comercial, Avizul 1/03
- Hotărârea CJCE din 30 mai 2006, Comisia Comunităților Europene împotriva Irlandei, Cauza C-459/2003
- Hotărârea CJCE din 20 mai 2008, Comisia Comunităților Europene împotriva Consiliului Uniunii Europene, Cauza C 91/05 (Combaterea proliferării armelor ușoare și a armelor de calibru mic ECOWAS/SMALW)
- Hotărârea CJCE din 3 septembrie 2008, Yassin Abdullah Kadi și Al Barakaat International Foundation împotriva Consiliului Uniunii Europene și Comisia Comunităților Europene, cauze conexe C-402/05 P și C-415/05 P
- Hotărârea CJCE din 6 noiembrie 2008, Parlamentul European împotriva Consiliului, Cauza C-155/07
- Avizul CJCE din 30 noiembrie 2008, Avizul 1/08 (GATS)
- Hotărârea CJCE din 12 februarie 2009, Comisia vs. Republica Elenă, cauza C-45/07
- Hotărârea CJCE din 9 mai 2009, Comisia vs. Austria, Cauza C-205/06
- Hotărârea CJCE din 9 mai 2009, Comisia vs. Suedia, Cauza C-249/06
- Hotărârea CJCE din 1 octombrie 2009, Comisia împotriva Consiliului, cauza C-370/07

- Hotărârea CJCE din 19 noiembrie 2009, Comisia vs. Finlanda, Cauza C-118/07
- Hotărârea CJUE, din 20 aprilie 2010 – Comisia Europeană vs. Regatul Suediei, Cauza C -246/07
- Avizul CJUE din 11 martie 2011, privind crearea unui sistem unificat de patentare, Avizul 1/09
- Hotărârea CJUE din 21 decembrie 2011, Asociația Transportatorilor Aérieni din America și Alții împotriva Secretarului de Stat pentru Energie și Schimbări Climatice, Cauza (ATAA), C-366/10
- Hotărârea CJUE din 19 iulie 2012, Parlamentul European împotriva Consiliului Uniunii Europene, Cauza C-130/10
- Hotărârea CJUE din 22 octombrie 2013, Comisia împotriva Consiliului, cauza C-137/12
- Acțiunea în anulare introdusă de Republica Federală Germania împotriva Consiliului Uniunii Europene, Cauza C-399/12
- Acțiunea adusă în fața Curții pe data de 10 februarie 2014, de către Consiliul Uniunii Europene împotriva Comisiei, Cauza C-73/14

Documente oficiale ale instituțiilor Uniunii Europene

- Laeken Declaration on the Future of the European Union, text disponibil la <http://european-convention.eu.int/pdf/LKNEN.pdf>
- Consiliul Afaceri Generale și Relații Externe, 18-19 februarie 2008 – Concluziile Consiliului asupra Kosovo disponibil la <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st06/st06262.en08.pdf>
- COM(2007) 206 final, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament development and consolidation of the external service: 2007-2008 http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0206en01.pdf
- Proposal for a Council decision establishing the organisation and functioning of the European External Action Service, disponibil la http://eeas.europa.eu/docs/eeas_draft_decision_250310_en.pdf,

- Declarația comună a Consiliului și a reprezentanților guvernelor statelor membre reuniți în Consiliu, a Parlamentului European și a Comisiei privind politica de dezvoltare a Uniunii Europene intitulată „Consensul european,” Jurnalul Oficial C 46 24.2.2006
- Raportul Parlamentului European din 18 octombrie 2013 privind relațiile dintre Parlamentul European și instituțiile care reprezintă guvernele naționale, disponibil la <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0336+0+DOC+XML+V0//EN>
- Raportul de revizuire a Serviciului European de Acțiune Externă, iulie 2013, disponibil la http://eeas.europa.eu/library/publications/2013/3/2013_eeas_review_en.pdf

Tratate internaționale

- Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor (1969)
- Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare (1963)
- Convenția ONU din 10 decembrie 1982 privind dreptul mării
- Convenția privind dreptul tratatelor încheiate de către state și organizații internaționale (încheiată la Viena în 1986)
- Protocolul nr. 14 la Convenția Europeană pentru protejarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/html/194.htm>,
- Protocolul de la Kyoto la Convenția Cadru a Națiunilor Unite privind Schimbările Climatice (United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)). Mai multe informații la http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php
- Convenția asupra operațiunilor financiare derulate de „inițiatori”, semnată la Strasbourg la data de 20 Aprilie 1989
- Convenția europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră, semnată la Strasbourg la data de 5 mai 1989
- Convenția cu privire la răspunderea civilă pentru daunele rezultate din activitățile periculoase pentru mediu, semnată la Lugano la data de 21 iunie 1993
- Convenția europeană privind protecția patrimoniului audiovizual, semnată la Strasbourg la data de 8 octombrie 2001

- Convenția de la Geneva din 29 aprilie 1958 cu privire la marea teritorială și zona contiguă (516 UNTS 205), asupra apelor maritime internaționale (450 UNTS 11) și asupra pescuitului și conservării resurselor biologice ale apelor maritime internaționale (559 UNTS 285)

Hotărâri, opinii și documente ale instituțiilor/organizațiilor internaționale

- Consiliul Europei, Raportul explicativ al Convenției în domeniul asistenței reciproce în domeniul taxelor
- Curtea Internațională de Justiție, Jurisprudența aferentă dosarului privind „Despăgubiri pentru prejudiciile suferite în serviciul Națiunilor Unite”, opinia din 11 aprilie 1949, disponibilă la www.icj-cij.org/docket/files/4/1837.pdf
- Jurisprudența aferentă dosarului „Efectele deciziilor privind compensarea, ale Tribunalului Administrativ al Națiunilor Unite” Hotărârea din 13 iulie 1954, nr. 21 din lista generală
- Raportul celei de-a 29-a Reuniuni a Consiliului Miniștrilor de Externe ai OCEMN de la Yerevan, 12 decembrie 2013, disponibil la adresa <http://www.bsec-organization.org/COMOFA/Reports/ReportYerevan%20website.pdf>
- Consiliul Europei, Raportul explicativ al Convenției în domeniul asistenței reciproce în domeniul taxelor
- A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy, (O Europă Sigură într-o lume mai bună – Strategia Europeană pentru Securitate) Brussels, 12 Decembrie 2003, disponibilă la <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>
- Schimb de opinii între Vivianne Reding, vicepreședintele Comisiei Europene, comisar european pentru justiție, drepturi fundamentale și cetățenie și Comisia pentru Afaceri Constituționale a Parlamentului European, Bruxelles 23-24 mai 2011

Legislație națională

- Legea nr. 590/2003 privind tratatele
- Legea nr. 276/2011 privind procedura prin care România devine parte la tratatele încheiate între Uniunea Europeană și statele membre, pe de o parte și state terțe sau organizații internaționale, pe de altă parte
- Legea nr. 373/2013 privind cooperarea dintre Parlament și Guvern în domeniul afacerilor europene
- Hotărârea Camerei Deputaților nr. 11 din 19 aprilie 2011 privind procedura de lucru și mecanismul decizional pentru exercitarea controlului parlamentar asupra proiectelor de acte legislative ale Uniunii Europene în temeiul prevederilor Tratatului de la Lisabona privind rolul parlamentelor naționale

Pagini de internet

- www.europa.eu – pagina de internet a Uniunii Europene
- http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/norms_hierarchy_en.htm - pagina de internet a Uniunii Europene dedicată Sintezelor legislative (Glosar)
- www.curia.eu.int – pagina de internet a Curții de Justiție a Uniunii Europene
- http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.2.1.pdf – pagina de internet a Parlamentului European
- <http://untreaty.un.org> – pagina de internet a Organizației Națiunilor Unite
- <http://www.mae.ro/node/6327> – pagina de internet a Ministerului Afacerilor Externe din România
- <http://www.coe.ro/stire.php?id=918> – Biroul de informare al Consiliului Europei în România
- <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmfaff/120/12007.htm> – Comitetul pentru Relații Externe al Camerei Comunelor, Cel de-al Treilea Raport

- http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/criteria/index_en.htm – Directoratul pentru Extinderea Uniunii Europene, Comisia Europeană
- http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_criminal_matters/l33108_en.htm – pagina de internet a Comisiei Europene privind Spațiului de Libertate, Securitate și Justiție
- <http://www.eeas.europa.eu> – pagina de internet a Serviciului European de Acțiune Externă
- <http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx> – pagina de internet a Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră
- <https://icsid.worldbank.org/ICSID/Index.jsp> – pagina de internet a Centrului Internațional pentru Soluționarea Disputelor în domeniul Investițiilor
- <http://youngarbitratorsbelgium.com/2014/01/08/micula-brothers-vs-romania-a-road-map-for-future-investors-in-europe/>
- https://www.g20.org/about_G20 – pagina de internet a G20
- <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/group-eight-g8-industrialized-nations/p10647> – pagina de internet Council of Foreign Relations
- http://unctad.org/en/pages/newsarchive.aspx?ReferencePageId=3744&Sitemap_x0020_Taxonomy=International%20Investment%20Agreements%20%28IIA%29 pagina de internet a Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD)
- <http://www.oecd.org/mena/investment/44866454.pdf> – pagina de internet a Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD)